

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE
NAIH nyilvántartási szám: 40689

Az alapvető jogok biztosa
mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus

JELENTÉSE

az AJB-493/2018. számú ügyben

A látogatócsoport tagjai:

dr. Rostás Rita
dr. Fliegauf Gergely
dr. Gilányi Eszter
dr. Izsó Krisztina
dr. Liska Márton
dr. Murányi Fanni
dr. Sárközy István

Látogatás helyszíne:

Emberi Erőforrások Minisztériuma Debreceni Javítóintézete és Nagykanizsai Telephelye
4032 Debrecen, Böszörményi út 173.
8800 Nagykanizsa, Camping út hrsz. 4918/10.

2018.

**Az alapvető jogok biztosa mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus
Jelentése
az AJB-493/2018. számú ügyben**

Előadó: dr. Rostás Rita

1. Az eljárás megindulása

A 2011. évi CXLIII. törvénnyel kihirdetett, kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének (a továbbiakban: Jegyzőkönyv) „*célja egy olyan rendszer létrehozása, amelyben független nemzetközi és nemzeti testületek – a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése céljából – olyan helyszínekre látogatnak el rendszeresen, ahol embereket fosztanak meg a szabadságuktól*”¹.

A Jegyzőkönyv 3. cikke szerint valamennyi „*részes állam belföldi szinten létrehoz, kijelöl vagy fenntart egy vagy több látogató testületet (a továbbiakban: nemzeti megelőző mechanizmus) a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megakadályozása érdekében*”.

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 2. § (6) bekezdése értelmében 2015. január 1-jétől az alapvető jogok biztosa látja el a Jegyzőkönyv 3. cikke szerinti nemzeti megelőző mechanizmus (a továbbiakban: NMM) feladatait, melynek teljesítése során a fogvatartási helyeken a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot panasz vagy beadvány hiányában is rendszeresen vizsgálja.²

1.1. A látogatás helyszínének kiválasztása

Az NMM első javítóintézeti vizsgálatát az Emberi Erőforrások Minisztériuma (a továbbiakban: EMMI) Debreceni Javítóintézetében, továbbá annak nagykanizsai telephelyén végezte. A látogatás különös indoka, hogy a 2015-ben átadott dunántúli telephely az ország nyugati régiójában az egyetlen javítóintézet. Az NMM a székhelyintézetben és az új helyszínen egyaránt vizsgálta, hogy a munkatársak mennyiben képesek a kínzás, és az embertelen, megalázó büntetés vagy bánásmód megelőzésére, továbbá a családban vagy a szakellátásban szerzett bűnelkövetéshez vezető szocializációs hiányokat a javítóintézetben nyújtott reszocializációs nevelés miként kompenzálja.

Az Ajbt. 1. § (2) bekezdése értelmében „*az alapvető jogok biztosa tevékenysége során – különösen hivatalból indított eljárások lefolytatásával – megkülönböztetett figyelmet fordít a) a gyermekek ... valamint d) a leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportok jogainak a védelmére*”. Az NMM kiemelt figyelmet szentelt az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményben (a továbbiakban: Gyermekek jogi Egyezmény) foglalt rendelkezések és az Egyezménnyel kapcsolatos iránymutatások megvalósulásának ellenőrzésére. Különösen fontos ezt azon gyermekek és fiatal felnőttek esetében vizsgálni, akik életútjában a szocializációs hiányok bűnelkövetéshez vezettek, vagy annak gyanúja miatt kerültek előzetes letartóztatásba. A Gyermekek jogi Egyezmény 40. cikk 1. pontja szerint „*az Egyezményben részes államok elismerik a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tisztelőt, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.*”

¹ Jegyzőkönyv 1. cikk.

² Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény 39/A. § és 39/B. § (1) bekezdés.

1.2. A nemzeti megelőző mechanizmus hatásköre

A „Jegyzőkönyv alkalmazásában a szabadsághelvénység mindennemű fogva tartást vagy bebörtönzést jelent, valamint egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú, őrizetbe vételi környezetben, amelyet az illető valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására önként nem hagyhat el.”³

A javítóintézetek a gyermekvédelmi rendszeren belül⁴ valósítják meg a büntetés-végrehajtás⁵ bizonyos feladatait, biztosítanak teljes körű ellátást, nevelést, képzést, munkafoglalkoztatást azon fiatalok számára, akiket a bíróság előzetes letartóztatásba helyezett vagy javítóintézeti nevelésre utalt. Az említett okból a javítóintézetek a Jegyzőkönyv 4. cikke szerinti fogvatartási helynek minősülnek, vagyis az NMM vizsgálati hatásköre fennáll.

Az NMM feladatainak teljesítése körében az alapvető jogok biztosa személyesen és az általa felhatalmazott munkatársai útján is eljárhat, a jogszabály által biztosított jogosultságok a felhatalmazása alapján eljáró munkatársait is megilletik, illetve az együttműködési kötelezettség velük szemben is fennáll.⁶

1.3. Az érintett alapvető jogok

- *A jogállamiság elve:* „Magyarország független, demokratikus jogállam.” [Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés];
- *Az alapvető jogok korlátozásának feltételei:* „Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.” [Alaptörvény I. cikk (3) bekezdés];
- *Az élethez és az emberi méltósághoz való jog:* „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” [Alaptörvény II. cikk];
- *A kínzás, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma:* „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani.” [Alaptörvény III. cikk (1) bekezdés];
- *A szabadsághoz és a személyi biztonsághoz fűződő jog:* „Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.” [Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdés];
- *A magánélet tiszteletben tartásához fűződő jog:* „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.” [Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés];
- *A hátrányos megkülönböztetés tilalma és az esélyegyenlőség biztosítása:* „Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. ... Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti. Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.” [Alaptörvény XV. cikk (2), (4) és (5) bekezdés];

³ Jegyzőkönyv 4. cikk 2. pont.

⁴ Gyvt. 15. § (5) bekezdés: „A gyermekvédelmi rendszer része a bíróság által javítóintézeti nevelésre utalt, illetve előzetes letartóztatásba helyezett fiataloknak javítóintézeti ellátása. A fiataloknak javítóintézeti neveléséről külön törvény rendelkezik.” Továbbá lásd: Gyvt. VII/A. fejezet A javítóintézeti nevelés és ellátás.

⁵ Vö.: Bvtv. XXVII. Fejezet A javítóintézeti nevelés végrehajtása.

⁶ Vö.: Ajbt. 39/D. § (1) bekezdés.

- *A gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga:* „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.” [Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés];
- *A testi és lelki egészséghez való jog:* „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.” [Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdés];
- *Panaszjog:* „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy egyedül vagy másokkal együtt, írásban kérelemmel, panasszal vagy javaslattal forduljon bármely közhatalmat gyakorló szervhez.” [Alaptörvény XXV. cikk];
- *Védelemhez és jogorvoslathoz való jog:* „A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez... Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.” [Alaptörvény XXVIII. cikk (3) és (7) bekezdés];
- *Anyanyelvhasználathoz való jog:* „Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez. A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználathoz, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz. [Alaptörvény XXIX. cikk (1) bekezdés].

1.4. Az alkalmazott nemzeti és nemzetközi jogforrások

- *Magyarország Alaptörvénye;*
- *2013. évi CCXL. törvény* a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (a továbbiakban: Bvtv.);
- *2012. évi C. törvény* a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.);
- *2011. évi CXI. törvény* az alapvető jogok biztosáról (a továbbiakban: Ajbt.);
- A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyve (kihirdette a *2011. évi CXLIII. törvény*) (a továbbiakban: Jegyzőkönyv);
- *2007. évi XCII. törvény* a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről (a továbbiakban: CRPD);
- *1998. évi XIX. törvény* a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.);
- *1997. évi CLIV. törvény* az egészségügyről (a továbbiakban: Eütv.);
- *1997. évi XXXI. törvény* a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (a továbbiakban: Gyvt.);
- *1991. évi LXIV. törvénnyel* kihirdetett, a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény (a továbbiakban: Gyermekek jogi Egyezmény);
- *1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet* a javítóintézetek rendtartásáról (a továbbiakban: Rendtartás);
- *59/2014. (XII. 8.) BM rendelet* a javítóintézetben alkalmazott rendészek kiegészítő képzéséről és vizsgáztatásáról (a továbbiakban: BM rendelet);
- *37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet* a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról (a továbbiakban: EMMI közétk.);
- *16/2014. (XII. 19.) IM rendelet* a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól (a továbbiakban: IM rendelet);
- *15/1998. (IV. 30.) NM rendelet* a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről (a továbbiakban: NM rendelet);

- 3/1988. törvényerejű rendelet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről (a továbbiakban: UNCAT);
- A kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult Európai Bizottság sztenderdjei. CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011. (a továbbiakban: CPT sztenderdek);
- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2006. január 11-én elfogadott a Miniszteri Bizottság Európai Börtönszabályokról szóló R/2006/2 ajánlása a Tagállamok számára (a továbbiakban: Európai Börtönszabályok);
- Az ENSZ fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó standard minimumszabályai⁷ (Nelson Mandela szabályok);
- A szabadságuktól megfosztott fiatalok védelmére vonatkozó szabályokról szóló, 1990. december 14-én kelt, 45/113. számú ENSZ közgyűlési határozat (a továbbiakban: Havannai szabályok).

1.5. A látogatás módszere

Az előre be nem jelentett látogatás⁸ résztvevői a következő módszereket alkalmazták:

- helyszíni iratbetekintés, dokumentumok bekérése, másolatok, fényképek készítése;⁹
- az elhelyezés körülményeinek megtekintése („intézménybejárás”), mérések és fotók készítése az alábbi fókuszpontokkal:
 - az épületek, helyiségek, udvar állapota;
 - az élelmezés mennyisége és minősége;
 - az egészségügyi, mentálhigiénés ellátás; személyes higiéné feltételei;
- előzetesen összeállított kérdéssorok alapján interjúk készítése bizalmas körülmények között egyénileg vagy csoportosan a javítóintézeti nevelésre utalt gyermekkel és fiatal felnőttekkel, az intézetek vezetőivel és munkatársaival;¹⁰
- az ellátottak egymás közötti, valamint a javítóintézet munkatársainak irányukba megnyilvánuló viselkedésének megfigyelése.

A meghallgatások és megfigyelések a következő kérdések köré csoportosultak:

- bánásmód általában, azon belül:
 - a bekerülést követő időszak különös szabályai,
 - a konfliktuskezelés és fegyelmezés,
 - az elkülönítés gyakorlata;
- foglalkoztatás, oktatás;
- kapcsolattartás:
 - a családtagokkal, illetve más engedélyezett személyekkel,
 - az ügyvédekkel;
- a panaszkezelés.

Az NMM Nagykanizsán 108, Debrecenben 140 engedélyezett férőhelyen vizsgálta meg a javítóintézetben elhelyezett gyermekek és fiatal felnőttek ellátásának körülményeit. Meghallgatott Nagykanizsán 65, Debrecenben 68, összesen 133 személyt az alábbi megoszlásban:

- 90 beutaltat;
- az intézetek 41 munkatársát, köztük a vezetőség tagjait, nevelőket, oktatókat, gyermekfelügyelőket, rendészeket, pszichológusokat, egészségügyi dolgozókat, stb.;
- és 2 további, az intézetekkel alkalmazotti jogviszonyban nem álló személyt.

⁷ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015.

⁸ Lásd: Guidelines on national preventive mechanisms, United Nations CAT/OP/12/5. 25. pont.

⁹ Vö.: Ajb. 39/B. § (2) bekezdés.

¹⁰ Vö.: Ajb. 39/B. § (3) bekezdés c) pont.

1.6. A javítóintézetbe kerülést megelőző időszak

A javítóintézeti elhelyezés a gyermekek szocializációjának félresiklását jelzi. Áttekintettem, hogy a látogatáskor ellátásban részesülők honnan kerültek be az intézetbe, mely közeg nem tudta őket hatékonyan megvédeni a kriminalizálódástól. Az intézetekben elhelyezettek korábbi gondozási helyét a 1. és 2. ábra mutatja be.

Az ország keleti és nyugati szegletében található két intézet között jelentősnek látszó különbség van abban, hogy hol éltek a bekerülést megelőzően a fiatalok. Amíg a tiszántúli javítóintézetbe utaltak nagyobbik része (55%) családból érkezett, a dunántúli intézet növendékeinek közel 60%-ról már bekerülése előtt az állam gondoskodott, szakellátásban élt. Feltehetőleg nem szociológiai magyarázat húzódik meg a háttérben, hanem az a tény, hogy Nagykanizsára többen más javítóintézetekből áthelyezéssel kerültek. A családdal való szoros kapcsolat nyomos érv lehetett az eredeti helyszínen való maradás mellett. A fiatalkorúak 6-6%-át mindkét helyszínen a büntetés-végrehajtás intézményeiből helyezték át. Rendkívül alacsony a nevelőszülőktől való bekerülési arány, ami egyaránt jelezhet jól működő nevelőszülői hálózatot is, de azt is, hogy a „problémás” gyermekektől a nevelőszülők megválnak. A nevelőszülőktől való alacsony bekerülést a KSH adatai is megerősítik. A 2014-es évre vonatkozó Szociális statisztikai évkönyv szerint a javítóintézetbe előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok 64%-ának az utolsó állandó tartózkodási helye a vérszerinti családja volt, és csupán 2%-uk érkezett nevelőszülőktől.¹¹

A javítóintézetig vezető út állomásai között – a fiatalok beszámolóinak alapján – a kamaszkori lázadásoktól kezdve a traumatikus életeseményeken át a drogokkal való kapcsolatba kerülés egyaránt megtalálható. A kérdéskör részletesebb vizsgálatra érdemes, melyre ebben a látogatásról szóló jelentésben nincs lehetőség.

1.7. A látogatások időpontjai

Nagykanizsa: 2016. szeptember 13-14.; Debrecen: 2016. szeptember 26-27.

1.8. A látogatások résztvevői

A látogatások vezetője: Dr. Rostás Rita pszichológus, pedagógus
A látogatások résztvevői: Dr. Fliegauf Gergely pszichológus
Dr. Sárközy István jogász
Dr. Izsó Krisztina jogász (Nagykanizsa)
Dr. Liska Márton jogász (Nagykanizsa)
Dr. Gilányi Eszter jogász, pszichológus (Debrecen)
Dr. Murányi Fanni jogász (Debrecen) (Esélyegyenlőségi és Gyermekjogi Főosztály)

1.9. A jelentés megírásában közreműködött

Dr. Haraszi Katalin jogász.

¹¹ Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/szocialis_evkonyv_2014.pdf

2. A tényállás és megállapítások

2.1. Az intézmény alapadatai

Az EMMI Debreceni Javítóintézete 1997. november 1. óta Debrecenben, a Böszörményi út 173. szám alatt működik. A székhelyintézmény az emberi erőforrások minisztere által 2015. augusztus 26-án aláírt, módosított alapító okirat szerint új telephellyel bővült Nagykanizsán (telephely címe: Nagykanizsa, Camping út hrsz.: 4918/10). Az új telephely kialakítása a javítóintézetek sokéves tapasztalatait felhasználva, a debreceni intézmény szakmai iránymutatásai szerint történt.

A költségvetési szerv az EMMI irányításával működik, a fenntartói feladatokat és az átruházott irányítási hatásköröket a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság látja el.

Az intézmény módosított Szervezeti és működési szabályzata (a továbbiakban: SZMSZ) 2016. február 1-jétől hatályos. A szakmai programok a telephely átadásával frissítésre kerültek, és azokat egységes szerkezetbe foglalták. Az EMMI Debreceni Javítóintézete és az EMMI Debreceni Javítóintézet Nagykanizsai Telephelyének Szakmai Programja (a továbbiakban: Szakmai Program) gyakorlatilag megegyezik. A dokumentum néhány alpontban – pl. a pedagógiai munka tárgyi feltételei, a munkafoglalkoztatás szinterei – tükrözi a helyi sajátosságokat.¹²

Bár a javítóintézetek országos illetékességűek,¹³ fontos a földrajzi elhelyezkedésük, hisz a fizikai távolság akadályozhatja a kapcsolattartást a fiatal és a családja között. A nagykanizsai telephely létesítése előtt nem volt a Dunántúlon ilyen intézmény, így létrehozásával jelentősen nőtt annak az esélye, hogy a bűnelkövető vagy bűnelkövetéssel gyanúsított fiatalok a lakóhelyükhöz közelebb kerülnek elhelyezésre.

A nagykanizsai telephely 2015. október 14-én 108 fiú ellátására kapott használatbavételi engedélyt.¹⁴ 48-48 férőhely a bíróság által előzetes letartóztatásba helyezett, illetve javítóintézeti nevelésre utaltak számára van fenntartva. További 12 férőhelyen utógondozói ellátás biztosítható. Az igazgató hangsúlyozta, hogy az egyes részlegek közötti átcsoportosítás megoldható, így az új intézet tud alkalmazkodni a változó igényekhez. Az első 6 „*növendék*”¹⁵ 2015. december 1-jén érkezett. A látogatás időpontjában 50%-os kihasználtsággal működött a telephely. Az előzetes fogvatartást és a javítóintézeti nevelést végrehajtó részlegen együttesen 48 fiatalt neveltek. A látogatásig ezen a telephelyen utógondozott nem volt.

A debreceni székhelyintézmény is kizárólag fiúkat fogad. A 140 férőhelyből 96 a bíróság által előzetes letartóztatásba helyezettek, 36 a javítóintézeti nevelésre ítélték, továbbá 8 az utógondozói ellátást igénylők számára áll rendelkezésre. A látogatáskor utógondozott a debreceni javítóintézetben sem élt. A székhelyintézmény kihasználtsága közel 90%-os volt, 117 fiatalkorút láttak el a látogatás idején.

Az igazgató által bemutatott 5 évet felölelő statisztika szerint a 2011-es és a 2014-es évben Debrecenben 100%-ot meghaladó kihasználtság volt jellemző. A 2012-es telítettség-csökkenés (54-75% között mozgott a telítettség mutató) a korábbi 60 férőhely 96-ra történő bővítése miatt következett be. Ezt követően a kihasználtság ismét növekedett, és 2 év elteltével több hónapon keresztül ismét túltelítettség alakult ki. Ezek a számok, valamint a büntetés-végrehajtási intézetek adatai¹⁶ – a fogvatartotti populáció 1,7%-a fiatalkorú – indokolták az új telephely létrehozását.

¹² Lásd: Szakmai Program székhely 11. és 45. oldal, telephely 64. és 98. oldal. A továbbiakban, ha nincs egyéb jelölés, az első oldalszám a székhelyre, a második a telephelyre vonatkozik.

¹³ Rendtartás 13. § (1) bekezdés: „*Javítóintézeti nevelés elrendelése esetén a bíróság értesítése és intézkedése alapján a fiatalkorút a 3. mellékletben megjelölt javítóintézetet feheszji.*”

¹⁴ Nagykanizsa megyei jogú város jegyzőjének a határozata. Ügyiratszám: 6/1192-18/2015.

¹⁵ A javítóintézetben ellátottakat a XIX. századi hagyományt követve gyakran növendékeknek nevezik. Lásd: a javítóintézetekhez „*az ifjak nem bűnhődés, hanem elhanyagolt vagy megromlott erkölcsük megjavítása és fejlesztése végett vannak utalva, azért ők nem is »foglyok«-nak, hanem »növendékek«-nek neveztetnek.*” Börtönügy a magyar királyi országos fegyintézetekben. Kiadta a Királyi Igazságügyminisztérium az 1885. évi Budapesti Országos Általános Kiállítás alkalmából, 33. oldal.

¹⁶ Az NMM nyilvántartása szerint a büntetés-végrehajtás intézeteiben 2016. december 31-én 187 fő volt 18 év alatti fogvatartott. A Büntetés-végrehajtási Szervezet 2016-os Évkönyve szerint 307 fiatalkorú fogvatartott volt a bv. intézeteiben. (Az Évkönyv

2.2 A javítóintézetben ellátottak és befogadásuk módja

Javítóintézeti nevelést 14 és 20 év közötti, bűncselekményt elkövetett fiatakorúak esetében rendelhet el a bíróság. Kivételesen, néhány különösen súlyos bűncselekmény elkövetése esetében, már a betöltött 12. életév után is büntethető a gyermek, feltéve, hogy az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréshez szükséges belátással.¹⁷

Javítóintézeti ellátásban részesülhetnek azok a gyermek- és fiatakorú terheltek is, akik esetében a bíróság úgy dönt, hogy személyi szabadságukat a jogerős ügydöntő határozat meghozatala előtt a különös tárgyi súlyú bűncselekmény miatt folyó eljárásra, vagy egyéb veszélyeztető tényezőkre tekintettel elvonja.¹⁸

Az igazgató és helyettese hangsúlyozták, hogy úgy érzik, nem tudatosodott még kellően, hogy előzetes letartóztatás végrehajtására a bűnelkövetéssel vádolt fiatalok a dunántúli intézménybe is küldhetőek. A statisztikák szerint négyszer annyi fiatakorú kerül a büntetés-végrehajtás intézeteibe, mint a javítóintézetekbe.¹⁹ A dunántúli javítóintézet működésének megindulásáról tájékoztatták a bíróságokat, a debreceni eredményes példát követve már több szakmai napot is szerveztek.²⁰ Nem igazán érzik eredményesnek az erőfeszítéseiket. Sajnálataikat fejezték ki amiatt, hogy a fiatakorúak ügyeiben megszűnt az elkülönített bíraskodás.

2.2.1. A befogadás körülményei

Mindkét intézmény fogadja a bíróság által előzetes letartóztatásba helyezett vagy javítóintézeti nevelésre utalt fiúkat. Mindkét helyszínen törekedtek az újonnan érkezők befogadó csoportba történő elhelyezésére, de ezt a különböző elkülönítésre vonatkozó szabályok nem teszik minden esetben lehetővé. A befogadó csoport célja szerint bemutatja az intézmény szabályrendszerét, felkészít az intézeti- és csoportéletre, és lehetővé teszi a fiatal megismerését.²¹ Nagykanizsán 2, Debrecenben 1 befogadó csoport működött. A telephelyen jellemzően mindkét – a javítóintézeti nevelést végrehajtó és az előzetes letartóztatást megvalósító – részlegre kívülről utaltak fiatalokat. Debrecenben gyakori, hogy a saját intézményük előzetes fogvatartást végrehajtó részlegéről kerülnek át a javítóintézeti nevelés részlegére a fiatakorúak.

A CPT szerint „minden szabadságától megfosztott fiatakorút az objektumba való befogadása után a lehető leghamarabb egy orvosnak megfelelően ki kell kérdeznie, és testi vizsgálatot kell végeznie rajta; ha nem állnak fel kivételes körülmények, ezt a kikérdezést/megvizsgálást a befogadás napján kell elvégezni.”²²

A befogadás során az egészségügyi állapotfelmérés keretében az újonnan érkezőknek meztelenre kell vetkőzniük, hogy az esetleges külsérelmi nyomok is felderítésre kerüljenek. Zuhanyozást követően az intézet által biztosított ruházatba öltöznek a befogadottak. Az intézmény a fiatalok saját ruháit és értékeit leltárba veszi. Az egybehangzó elmondások szerint a folyamat közben az egészségügyi személyzeten túlmenően, férfi nevelő és rendész is jelen van. Az, hogy a teljes pucérságot igénylő orvosi vizsgálat, a tisztálkodás több személy – az okvetlenül szükséges egészségügyi személyzeten túl, nevelők, rendészek – együttes jelenlétében zajlik,

számadata a 21. életévüknél fiatalabbakat tartalmazza.) Forrás: <http://bv.gov.hu/download/3/2f/c1000/A%20B%C3%BCntet%C3%A9s-v%C3%A9grehajt%C3%A1si%20Szervezet%20%C3%89vk%C3%B6nyve%202016.pdf>. 20. oldal.

¹⁷ Vö.: Btk. 16. §.; Btk. 120. § (1) pont.

¹⁸ Vö.: Be. 454. § (1), (2), (3) bekezdés.

¹⁹ A KSH Szociális statisztikai évkönyve szerint 2014-ben javítóintézetbe került 423 fiatal. A Börtönstatisztikai szemle 2015./1 száma szerint a 2015 januárjában 1336 fiatakorú (14-21 éves) fogvatartott volt a büntetés-végrehajtási intézetekben. Az adatok összevetése alátámasztja a vezetők által említett mértéket. Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/szocialis_evkonyv_2014.pdf 110. oldal; <http://bv.gov.hu/download/3/c2/f0000/B%C3%B6rt%C3%B6nstatistikai%20Szemle%202015%201.pdf> 4. oldal.

²⁰ Vö.: „Zalai büntetőbírók, fogalmazók és titkárok tettek látogatást 2015. december 4-én a nemrég megnyitott Nagykanizsai Javítóintézetben... »Mi csak lámpást adunk nekik, de az utat maguknak kell bejárni. Az pedig, hogy a lámpás világít-e majd, nem csak a nevelőkön, hanem a bíróságon, sőt a sajtón is múlik – rajzolódott ki Nagy Kálmán köszöntőjéből, amelyben hangsúlyozta a nevelők, a bírók, sőt a sajtó felelősségét is a javítóintézetek, illetve lakóik kapcsán.» Forrás: <http://birosag.hu/media/aktualis/latogatas-nagykanizsai-javitointezetben>.

²¹ Vö.: Szakmai Program 32-33., és 84-86. oldal.

²² CPT/Inf (99) 12, 39. pont.

alkalmas arra, hogy a fogvatartottban szégyenérzetet keltsen, ezért *veszélyezteteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében tilalmazott megalázó bánásmód érvényesülését.*

Az orvosi vizsgálatot befogadó beszélgetés, majd részletesebb állapotfelmérés követi. Az orvos, a pszichológus, a csoportvezető nevelő, és esetenként más szakemberek közreműködésével készül a szakértői vélemény, melyben feltérképezik a fiatal személyiségeit, képességeit, összevetik iskolai végzettségét a tényleges tudásával. Az Elhelyezési Tanács (az előzetesen fogvatartottak esetében) illetve a Javítóintézeti Tanács (javítóintézeti nevelésre ítélték esetében) a szakértői vélemény birtokában javaslatot tesz arra vonatkozóan, hogy melyik osztályba, melyik tanműhelybe és melyik nevelési csoportba kerüljön az újonnan érkezett. A javaslatok alapján az igazgató, vagy e feladattal megbízott helyettese hozza meg a döntést, melyet időről időre felülvizsgálnak, és ha szükséges, megváltoztathatják a csoportba sorolást, illetve módosíthatják az egyéni nevelési terv célkitűzéseit. A látogatócsoport által tanulmányozott személyi lapok jól követhetően tartalmazták az egyéni nevelési terveket.

A befogadó csoportokban szakmai-szervezési okokra hivatkozva nem tartják be a maximálisan 1 hónapos ott-tartózkodásra vonatkozó szabályozást.²³ Előfordul, hogy a büntársi helyzetből fakadó elkülönítési kötelezettség miatt nem tudják az egyszerre érkezők mindegyikét befogadó csoportban elhelyezni, illetve ezen ok nehezítheti a kihelyezést is. Mindkét helyszínen alkalmazták azt a megoldást, hogy amennyiben az általános csoportok teltházás vagy ahhoz közeli állapotban működnek, és alacsony a beáramlás, a befogadó csoportot átminősítik általános csoporttá.

A meghallgatott gyermekek közül többen állították, hogy nem voltak befogadó csoportban. Arról csak elvétve számoltak be, hogy 1 hónapig vagy annál rövidebb ideig tartózkodtak ott. Többen 2-6 hónapot is a befogadó csoportban töltöttek. A szűrőpróbaszerűen átnézett 10 személyi lap alapján Debrecenben az előzetes letartóztatásba helyezettek 60%-a kezdte meg az intézettel és annak szabályrendszerével való ismerkedést a befogadó csoportban. Egyikük egy hónapon belül, ketten néhány (3 illetve 10) napos csúszással kerültek másik csoportba. Egy fiú a látogatás idején már 7. hete volt befogadós, míg ketten 23 illetve 34 hét eltöltése után hagyhatták el a csoportot. Az áttekintett 10 személyi lap szerint 4 fiatal (40%) azonnal általános csoportba került, míg a befogadóban elhelyezett 6 fiatal átlagosan 90 napig tartózkodott ott.

A debreceni igazgatóhelyettes magyarázata szerint a befogadó csoportban jellemzően „*több támogatást nyújtanak egymásnak*” a fiatalok a friss sorstársi helyzet miatt. A „*hierarchiára való törekvés igénye*”, melynek agresszivitásba torkolló velejáróit próbálják megelőzni, általában később jelenik meg – fűzte hozzá. A jelenség leírása összecseng a csoportfejlődés modelljének²⁴ fázisaival, melyben az első, tájékozódó, alakuló időszakban a tagokra a csendesebb visszahúzódás jellemző. A következő szakaszban, a konfliktusokkal teli viharzásban indul meg a harc a csoportokban fellelhető különböző informális szerepekért. Amennyiben a fiatalok nem kerülhetnek befogadó csoportba, vagy az ott-tartózkodásuk túl hosszúvá nyúlik, akkor az intézet az említett csoportdinamikai hatásokat nem tudja a nevelés szolgálatába állítani.

javaslom, hogy dolgozzon ki az intézmény eljárásrendet arra vonatkozóan, hogy miként tudja azoknak a fiataloknak a beilleszkedését, az intézeti létformához való alkalmazkodását elősegíteni, akik az elkülönítésekre vonatkozó szabályok miatt nem helyezhetők el a befogadó csoportokban.

2.2.2. Az ellátottak köre és csoportjai

A látogatáskor Debrecenben 3, Nagykanizsán 2 gyermek engedély nélkül volt távol. Debrecenben további 2 gyermek gyámi engedéllyel, Nagykanizsán 1 orvosi vizsgálat miatt és 3

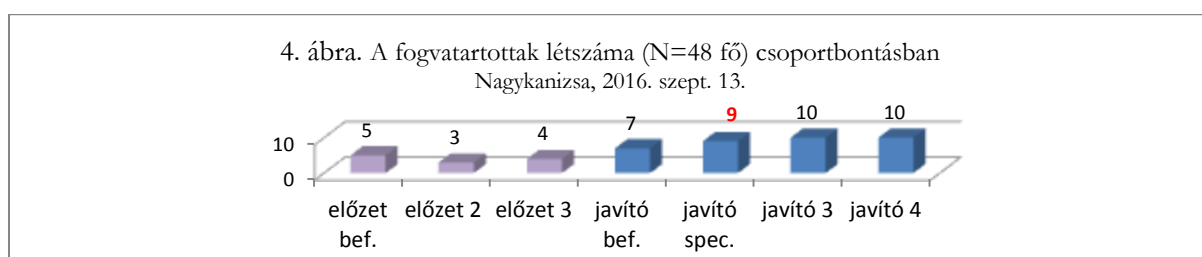
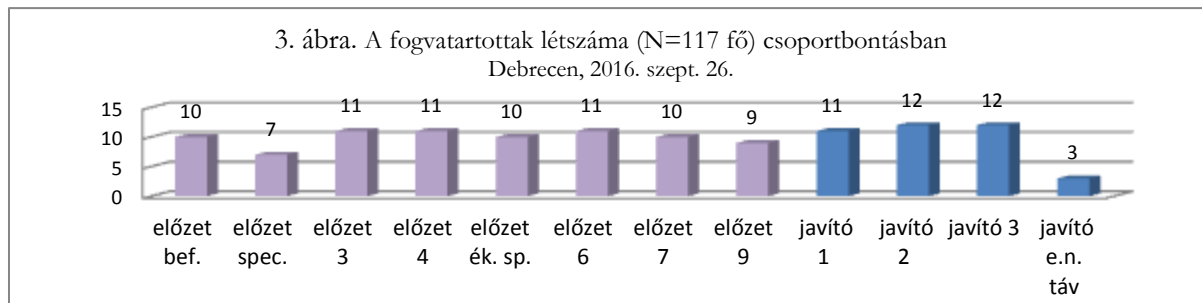
²³ Bvtv. 350. § (1) bekezdés: „A befogadott fiatalok elhelyezésére a javítóintézet befogadó csoportot működtet, ahol a fiatalok a végleges csoportba helyezéséről szóló döntés meghozataláig – legfeljebb azonban egy hónapig – tartózkodnak.” Ezzel összhangban van a Szakmai Program is, lásd: 32. és 84. old.

²⁴ Tuckman, B. W.: Developmental Sequences in Small Groups, Psychological Bulletin, June 1965.

fiatal külső munkavégzés miatt nem tartózkodott az intézetben. Debrecenben 112, Nagykanizsán 42 ellátott tartózkodott a helyszínen.

Nagykanizsán 2 német állampolgár volt a növendékek között, akiket a tettestársi kapcsolat miatt nem lehetett azonos csoportba helyezni.

Az előzetes és javítóintézeti részlegek elkülönítetten üzemelnek. Az alábbi 3. és 4. grafikon mutatja be a látogatások idején az intézetekben működő csoportokat és azok feltöltöttségét.

A grafikonokon az előzetes és a javítóintézeti részleget eltérő szín jelzi. Mindkét részlegen lehetnek általános, befogadó, speciális és életkori specifikációt megvalósító csoportok. A székhelyintézményben az előzetes letartóztatásban lévők számára a látogatás idején 8 csoport működött (82%-os volt a kihasználtság): az öt általános csoport mellett volt egy befogadó csoport, és a speciális bánásmódot, valamint az életkori specializációt (a grafikonon „ék. sp.” a jelölése, előzet 5. csoportnak is nevezték) igénylők számára is alakítottak ki egy-egy csoportot. Létszámnövekedés esetén lehetőség van egy újabb csoport indítására, az ehhez szükséges csoporthelyiség rendelkezésre áll. A telephelyen az engedélyezett férőhely alapján 4 csoport kialakítására lenne lehetőség, a látogatás idején az alacsony feltöltöttség miatt 3 csoport működött. A 12 fiatalt az elkülönítésre vonatkozó előírások, valamint a foglalkoztatásban álló munkatársak feladattal történő ellátása miatt osztották több csoportba.

A javítóintézeti nevelésre ítélték mindkét intézményben 4 csoportba voltak beosztva. A székhelyintézményben az engedély nélkül távollévőket egy fiktív csoportba sorolták, amellyel elérték, hogy a 3 működő csoport kihasználtsága ne haladja meg a 100%-ot (a mutató az engedély nélkül távollévőket is figyelembe véve 106%-os). A tartós túltelítettség megelőzése érdekében a jogerős ítélettel rendelkezők az aszódi és debreceni intézet vezetőinek megállapodása értelmében egyik intézetből a másikba áthelyezhetők.²⁵ 2016-ban összesen 31 fiatalt helyeztek át Aszódra.

Debrecenben a 3. számú javító csoport az újonnan érkezők számára befogadó csoportként működik, és oda helyezik a problémásabb növendékeket is. Ez a csoport a másik kettőnél zártabb. Egyik esetben a friss befogadás, a szabálytudat kialakítása, másik esetben pedig éppen a szabályok megsértése indokolja azt, hogy nem kaphatnak kimenőt a fiatalok. A gyakorlat pedagógiai-módszertani szempontból megkérdőjelezhető. A beilleszkedést, az ismerkedést nehezíti a normaszegőkkel való összezárás, az odaforduló, támogató attitűd érvényesülése helyett a büntetésre kerül a hangsúly.

A nagykanizsai telephelyen 1 befogadó, 1 speciális és 2 általános csoport működik. Ennek a részlegnek a kihasználtsága 75%-os volt.

²⁵ Lásd: SZMSZ 8. oldal.

A látogatás az intézmények telítettsége kapcsán alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt nem észlelt.

2.2.2.1. A speciális csoport működése

A székelyen és a telephelyen is 1-1 speciális csoport található. A Gyvt. *A javítóintézeteki nevelés és ellátás* című VII/A. alfejezete tartalmazza a javítóintézetekben működő, köztük a speciális csoportok létszámára vonatkozó előírásokat.²⁶ A csökkentett csoportlétszám értelmi és/vagy pszichoszociális fogyatékossgal küzdő fiatalok nevelését, az egymáshoz és a körülményekhez való alkalmazkodását segíti. A *létszámnorma* a nagykanizsai speciális csoportban *nem teljesült*, ahol a látogatás napján a megengedett nyolc helyett, kilenc gyermek volt elhelyezve.

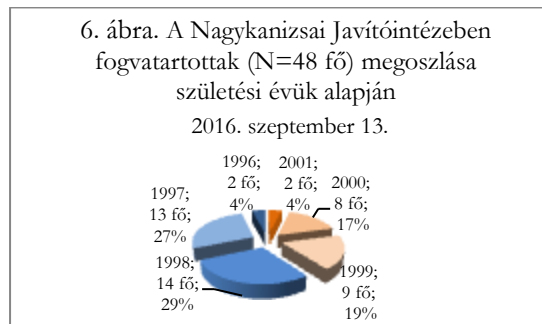
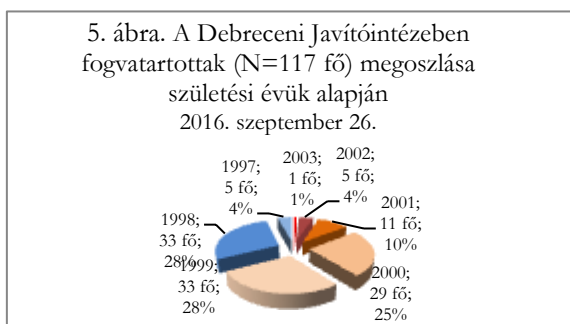
A speciális csoportra vonatkozó előírások a fogyatékossgal élő elítéltek sajátos nevelési szükségleteit, illetve védelemhez való jogát szolgálják,²⁷ így annak időtartamát a jogszabály nem korlátozza. A tartós személyiségjellemzőkben 1-2 hónap időtartamú elkülönítés hatására nem várható jelentős változást.

Ezzel szemben a Szakmai Program szerint speciális csoportba a többieket veszélyeztető, rossz magaviseletű, „nyílt agresszióval ... feszültséget teremtő” fiatal helyezhető át, akinek negatív hatását a dolgozói team ellensúlyozni nem tudja. A csoportba utalás elsődleges célja, hogy „megkönnyítse az általános csoportokban folyó pedagógiai munkát.” A speciális csoportban „minimum két hónapot töltenek” a növendékek. A Szakmai Program zárt részleget nem említ, viszont elrendeli, hogy a speciális csoportban az „iskolai oktatás és a munkafoglalkoztatás a csoporton belül”²⁸ történjen.

Az értelmi és/vagy pszichoszociális, vagy más fogyatékossgal, illetve személyiségzavarral élő fiatalok nevelésére szolgáló, speciális csoport létszámnormájának nem teljesítése, valamint rendeltetésellenes működtetése veszélyezteti az Alaptörvény XV. cikke (4) és (5) bekezdésében biztosított, az esélyegyenlőség külön intézkedésekkel történő segítésére vonatkozó állami kötelezettségnek, a fogyatékkal élők külön intézkedésekkel való védelmének az érvényesülését.

2.2.2.2. Életkori specializációt megvalósító csoport

A Bvtv. elkülönítésre vonatkozó előírása²⁹ szerint a 16 évesnél fiatalabb és idősebb javítóintézeteki nevelteket külön lakóegységben kell elhelyezni. Az intézményekben ellátott fogvatartottak életkori megoszlását az alábbi 5. és 6. ábrán mutatjuk be.

A születési adatok szerint Debrecenben legalább tizenhét (15%), Nagykanizsán két (4%) 16 évesnél fiatalabb gyermek élt (mely számokat még növelhetik a 2000 utolsó negyedévében születettek). Debrecenben az 5. számú csoport valósított meg életkori specializációt, az abba a

²⁶ Gyvt. 66/M. § (3) bekezdés: „Az értelmi fogyatékossgal élő, szenvedélybeteg vagy súlyos beilleszkedési zavarokkal, személyiségzavarokkal küzdő fiatalok számára létrehozott speciális csoportokban legfeljebb nyolc fő helyezhető el.”

²⁷ Lásd: Bvtv. 122. § j) pont.

²⁸ Szakmai Program 35. old., 88. old.

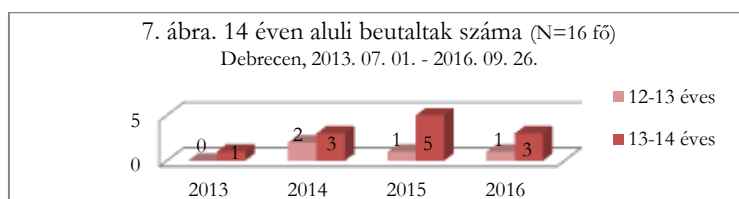
²⁹ Bvtv. 348. § (2) és (3) bekezdés: „A fiatalok életkoruk, továbbá egészségügyi és nevelési szempontok szerint csoportosíthatók. (3) A tizenhatodik életévüket be nem töltött és a tizenhatodik életévüket betöltött javítóintézeteki nevelteket a javítóintézetben külön lakóegységben kell elhelyezni, kivéve ha a fiatalok érdekében az igazgató ettől eltérően rendelkezik.”

csoportba beosztott 10 gyermek nem élt együtt a 16 évesnél idősebbekkel. A többi 16 éven aluli fogvatartott esetében azonban nem érvényesült az életkori elkülönítés.

A Bvtv. 348. § (3) bekezdése lehetővé teszi, hogy az igazgató a fiatalkorú érdekében eltérjen a jogszabályban meghatározott elkülönített elhelyezési módtól. Ilyen irányú egyedi elbírálásra utaló jelzést egyik áttekintett személyi anyag sem tartalmazott. Az intézmények Szakmai Programjának meghatározása a jogszabályban foglalnál enyhébb követelményt támaszt, vagyis csak „a 14 év alatti fiatalok részére” tartja szükségesnek olyan csoport kialakítását, „melynek tagjai 16 év alattiak”.³⁰ Ebből arra következtettek, hogy nem egyedi elbírálás alapján kerülnek a 16 év alattiak és az idősebbek közös csoportba.

Felhívom a figyelmet arra, hogy intézmény belső szabályzatai nem tartalmazhatnak a jogszabálytól eltérő követelményeket, mert sérül az *Alaptörvény B) cikkének (1) bekezdésében biztosított jogállamiság elve*, és veszélyeztetik az itt gondozott gyermekeknek az *Alaptörvény XVI. cikkének (1) bekezdésében biztosított, megfelelő szintű fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogának érvényesülését*.

A legfiatalabb gyermek a látogatás idején 13 éves volt. Ő a 13. születésnapja előtt egy hónappal került be a Debreceni Javítóintézetbe. 14 évesnél fiatalabb gyermek a látogatás idejéig a csak Debrecenben, az előzetesen letartóztatott fogvatartottak között volt. Az új Btk. hatályba lépését – 2013. július 1-jét – követően 2017 szeptemberéig Debrecenben a 14. születésnapja előtt eddig 16 gyermeket helyeztek el előzetes letartóztatás céljából. A 12-13 éves korosztályból évente egy-két, a 13-14 évesek közül átlagosan évente 3 gyermek került be a debreceni intézetbe. Az alábbi 7. ábra évenkénti bontásban mutatja be a javítóintézetben ellátott legfiatalabb gyermekeket.

2.2.3. Utógondozottak

Mint azt a 2.1 alfejezetben jeleztem, a látogatás egyik helyszínén sem voltak utógondozottak. Az utógondozás igénybevételét nehezíti, hogy csak akkor kérheti a fiatalkorú utógondozottként az ellátását, ha teljes egészében letöltötte a javítóintézeti nevelést.³¹ Aki jó magaviseletével eléri, hogy ideiglenesen elbocsátható legyen, kizárja annak a lehetőségét, hogy kérvényezhesse az utógondozást. Érdemes végiggondolni, hogy mennyi előnnyel járna, ha a példás viselkedésű növendékek közül néhány utógondozottként élhetne tovább az intézetben. Egyrészt sokkal erősebb motivációként szolgálna ezeknek a fiataloknak a személyes példája, ha jelenlétükkel folyamatosan emlékeztetné a bent élőket a jó magaviselet kifizető voltára. Másrészt az ideiglenesen szabadlábra kerülők számára is előnyös lehetne, ha a nagyobb szabadságot a jól ismert közegben, korábbi nevelőiktől elérhető távolságban élvezhetnék. Ez megtartó erőt jelenthetne, növelhetné az esélyt iskolai tanulmányaik folytatására, befejezésére, a szakmaszerzésre, melyek csökkentik a további bűnelkövetési kockázatot, növelik a reintegráció sikerességét.

Megfontolásra javaslom a Bvtv. 384. § (1) bekezdésének módosítását annak érdekében, hogy az utógondozott ellátást, szükség esetén, az ideiglenesen elbocsátható fiatalkorú személyek is kérvényezhessék.

³⁰ Szakmai Program 2016. 32. old., 84. old.

³¹ Bvtv. 384. § (1) bekezdés: „Azon fiatalkorúak számára, akiknek a javítóintézeti nevelése a 382. § (1) bekezdésében vagy a 382. § (2) bekezdés a) pontjában szabályozottak szerint szűnik meg, és a) a családjukba nem térhetnek vissza, továbbá az elbocsátás idejére nem sikerült számukra lakhatási lehetőséget és megélhetési feltételeket teremteni, b) a megkezdett tanulmányaikat a javítóintézeti oktatás, képzés keretein belül szeretnék befejezni a javítóintézet utógondozó részleget működtet.” Bvtv. 382. § (1) bekezdés: „Ha a fiatalkorú a huszonegyedik életévét betöltötte, az igazgató a javítóintézetből elbocsátja. (2) bekezdés Az (1) bekezdésben meghatározott eseteken kívül megszűnik a javítóintézeti nevelés, ha a) a bíróság által meghatározott tartama letelt.”

2.3. Az elhelyezési körülmények, tárgyi feltételek

A nagykanizsai javítóintézet a lakóövezettől viszonylag messze található. Az új létesítmény tervezésében hasznosították a már működő javítóintézetek tapasztalatait. Bűnelkövető, illetve a büntetőeljárás alatt álló fiatalok számára reszocializációs nevelésének megvalósítására alkalmas épületkomplexum kialakítására törekedtek.

2016 őszén az udvaron található fiatal fák árnyékot még nem tudtak nyújtani. Néhány ágyást beültettek, a növendékek számára friss zöldséget és foglalkoztatást biztosító kertészet már üzemelt, a sportudvar is kialakításra került. A még fennmaradó műveletlen terület hasznosítását tervezték. A látogatás idején az épület jó állapotban volt. A kifejezetten meleg őszi napon is kellemes volt a hőmérséklet a kifogástalanul tiszta belső terekben, a megfelelő méretű, jól szellőztethető 3 ágyas hálóban. A 30 m²-es csoportszobákban és a tágas, 28 m²-es tanterekben rend uralkodott. Az átjárók, folyosók, tantermek sok természetes fényt kaptak. A vizesblokkok száma elegendő, felszereltsége, a fürdők és a vécék általános állapota és tisztasága – egy vizesedő fürdő kivételével – rendkívül jó volt. A csaptelepek és a zuhanyrózsák úgy lettek kialakítva – az intézmény jellegéhez igazodva –, hogy nehezen lehessen őket megrongálni. Sem a víz hőfokára, sem a vízellátásra nem panaszkodott senki, néhányan kevesellték a zuhanyozásra rendelkezésre álló időt.

Az épületszárnyak közötti belső udvarok lehetővé teszik, hogy a növendékek a tanítási órák szüneteiben is szabad levegőre mehessenek a szükséges elkülönítések előírásait betartva. Nagykanizsán van akadálymentesített – lifttel és mosdóval felszerelt – épület, melyben valamennyi helyiség megközelíthető kerekesszékekkel is. Korszerűen alkalmazkodva a CRPD elvárásaihoz³² az egyes irodák megnevezését Braille-írással is feltüntették. A nagykanizsai tárgyi feltételekkel kapcsolatosan nem tettek kritikai észrevételt az ott élő ellátottak.

A munkavállalók szempontjait is figyelembe vették a tervezéskor, a csoportok nappalijából nyílnak a közel 10 m²-es nevelői szobák, melyekhez zuhanykabin és WC tartozik. A nevelői szobákból lehet a csoportok raktárait is megközelíteni. A körülményekkel kapcsolatos megelégedettségükről a dolgozók is beszámoltak. *A látogatás az elhelyezés építészeti megoldásában alapvető joggal összefüggő visszajelzésre utaló ténnyel nem tárt fel.*

A Zala megyében újonnan átadott intézetben a fehér falakból is sugárzó patyolattisztaság, a szigorúan őrzött rend mellett a személyes tárgyak, a díszítések szinte teljes hiánya tűnt fel, a családi fotók tárolására is csak a szekrényben volt lehetőség. A kialakított környezet nem tükrözi a Szakmai Programban megfogalmazott nevelési elvet.³³ Nincsenek olyan díszítőelemek, melyek változatos élményszituációkra utalnának, ezzel is támogatóan a fiatalok beszűkült érdeklődését. A kopár, már-már sivárságba hajló, dekorációmentes környezet nem a gondozottság kifejeződése, nem fejleszti a kreativitást, nem nyújt iránymutatást a képzelőerő szárnyalásához, nem biztosít „megfelelő vizuális ingereket”, melynek fontosságát a CPT a fiatalok számára fenntartott fogvatartási központok esetében külön is hangsúlyozza.³⁴ A személytelen környezet, a magánszféra teljes hiánya veszélyezteteti az Alaptörvény II. cikkében biztosított emberi méltósághoz, a VI. cikk (1) bekezdésében megállapított magán- és családi életének tiszteletben tartásához, valamint a XX. cikkének (1) bekezdésében biztosított lelki egészséghez fűződő jogok érvényesülését.

Debrecenben a javítóintézet a város központjában fekszik. Az épület koránál fogva rosszabb állapotban volt. Több fürdőnek volt penészes plafonja, beázás-nyomokat lehetett látni, akadtak

³² Lásd: Az információhoz való hozzáférés biztosítása érdekében „...tájékoztatás ... a fogyatékosok különböző fajtáinak megfelelő technológiák segítségével ... történő biztosítása a fogyatékosokkal élő személyek számára; a hivatali érintkezés során legyen elfogadott és támogatott a jelnyelv, a Braille-írás...” CRPD 21. cikk a) és b) bekezdés.

³³ Vö.: „a fiatalok belső nyugtalanságát, beszűkült érdeklődését, fixálódott gondolatait, bizalmatlanságát, eltorzult érték kategóriáit csak állandóan változó és változatos élményszituációk keretében lehetséges feloldani.” Szakmai Program 23. és 75. oldal.

³⁴ Vö.: „Egy jól kialakított fiatalok fogvatartási intézmény pozitív és személyre szabott fogvatartási körülményeket biztosít ... A fiatalok nappali- és hálókörleteinek nem csak megfelelő nagyságúknak kell lenniük, hanem fontos a megfelelő megvilágítás és szellőzés, legyen alkalmas bútorzat, dekoráció, és fontosak a megfelelő vizuális ingerek is. Ha nyomós biztonsági okok nem ellenzik, a fiatalok számára engedélyezni kell az egyszerű mennyiségű személyes holmi tartását.” CPT/Inf (99) 12, 29. pont.

zuhanyzók hiányzó szabályozó-, tekerőgombokkal, zuhanyrózsákkal, több pissoir működésképtelen volt. Arra is volt példa, hogy törött tükör maradt egy fürdőben, balesetveszélyes helyzetet teremtve. Bár a felújítás az épület egyes részeire, különösen a vizesblokkokra ráférne, látszott az állagmegőrző, jobbító szándék. A néhány éve átadott újabb részleg állapota jó. Napkollektorok felszerelésével csökkentik a működtetés költségét. Tisztaság jellemezte a környezetet, színes, hangulatos dekoráció oldotta a megkövetelt rendezettséget, bezártságot. Debrecenben nem csak a közösségi tereket, hanem egyes hálókat is díszíthették virágokkal, személyes tárgyakkal a fogvatartottak.

A javítóintézeti nevelésre ítélték részlegének 2. számú csoportjának hálóiban összesen 14 (két szobában 5-5, egy harmadikban 4) ágy volt, ami magasabb az engedélyezett férőhelyszámnál. Továbbá, ha a 23,85 m²-es hálószobákat 5-5 fiatal használná, akkor nem érvényesülne a Rendtartásban³⁵ meghatározott 5 m²-es egy főre jutó háló-terület sem.

Felhívom a figyelmet rá, hogy amennyiben a hálóban elhelyezett összes fekvőhelyet kibaszálnák, az veszélyeztetné, a penészes vizesblokkok és a törött balesetveszélyes tárgyak pedig megvalósítják az alaptörvény XX. cikke (1) bekezdésében rögzített testi és lelki egészséghez való joggal összefüggő visszásságot.

2.4. A teljes körű ellátás: ruházat, zsebpénz és ételmezés biztosítása

2.4.1. Ruházat

A nagykanizsai dekorációmentes, steril környezetből fakadó személytelenséget fokozza, hogy a növendékek – mindkét helyszínen – mind az előzetes, mind a javítós részlegen az alsónemű kivételével kizárólag az intézet által biztosított ruházatot viselhetik. Ezzel szemben a Rendtartás nem zárja ki, csupán feltételekhez köti a saját ruha viselését,³⁶ ami a büntetés-végrehajtás intézeteiben az előzetes letartóztatásban lévők számára nem csak megengedett,³⁷ hanem bevett gyakorlat is. A meglátogatott javítóintézetek SZMSZ-e arra vonatkozóan rendelkezik, hogy milyen ruházatot kell biztosítani,³⁸ és az EMMI Debreceni Javítóintézete és EMMI Debreceni Javítóintézete Nagykanizsai Telephelye Házirendje (a továbbiakban: Házirend) is azt tartalmazza, hogy ruházatot minden beutalt számára az intézet biztosít.³⁹ Ez alól kivételt csupán az képez, hogy a jogerősen elítéltek az intézeten kívül viselhetnek saját ruhát. A saját ruházat viselésének engedélyezése az intézeten belül hozzájárulhatna az uniformizált környezet károsító hatásának oldásához, növelhetné az önbecsülést, motiváló, jótékony hatású lehet a reintegrációban.⁴⁰ A ruhaviseléssel összefüggésben fogalmazta meg néhány növendék, hogy Nagykanizsán még a büntetés-végrehajtási intézeteknél is nagyobb a szigor. Az NMM nem tapasztalt jelentős különbséget a ruhaviselés szabályaiban a két helyszín között.

Bár az NMM megfontolásra érdemesnek tartja a saját ruha viselésének szélesebb körben való engedélyezését, *alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt nem észlelt.*

2.4.2. Zsebpénz és vásárlási lehetőség

A zsebpénzek kezelése a jogszabálynak megfelelő, a nyilvántartások vezetése naprakész, melyet az ügyészség vizsgálata⁴¹ is megerősített. Az egyéni pénz nyilvántartása tartalmazza a zsebpénzek mellett a munkajutalmakat, abban vannak feltüntetve a kiadások is. Valamennyi pénzmozgásnál szerepel mind a fiatakorú, mind nevelőjének az aláírása. A zsebpénzek felhasználását a Házirend is rögzíti, többek között az is szerepel benne – bár nem a zsebpénzekre

³⁵ Rendtartás 9. § (3) bekezdés.

³⁶ Rendtartás 14. § (3) bekezdés: „A fiatakorú a törvényes képviselője hozzájárulásával, és a javítóintézet igazgatójának engedélyével a javítóintézetben saját ruháját használhatja.”

³⁷ IM rendelet 190. §.

³⁸ SZMSZ: 25-26. oldal.

³⁹ Házirend 6. és 44. oldal.

⁴⁰ Vö.: CPT/Inf (99) 12, 29. pont.

⁴¹ Lásd: Zala Megyei Főügyészség Közjogi Szakág 2016. ápr. 20-án kelt, 486/2016-0981 iktatószámú feljegyzése.

vonatkozó III. 5. Zsebpénz vagy 7. Zsebpénzek kezelése alponban –, hogy a fiatalok szabadulása esetén a személyes dolgainak továbbításának postaköltségére tartalékolni kell a fiatal pénzből.⁴² Panasz e kérdéskörben nem érkezett az NMM munkatársaihoz.

Vásárlási lehetőséget a látogatás idején havonta egyszer biztosítottak. Nagykanizsán egy külső vállalkozó szállított az előre leadott igénylista alapján. Ezzel a megoldással több növendék elégedetlen volt. Kezdetben a nevelők vásároltak a számukra heti rendszerességgel, s most azt nehezményezték, hogy az új rendszer szerint csak havonta egyszer van rá módjuk. A megbízott vezető számára ismert volt a probléma, beszámolt róla, hogy az ellátotti létszám növekedésével várhatóan tudnak majd egy belső boltot is üzemeltetni. További panaszok a választék szűkösségére vonatkoztak: édességet, Nutellát, puffasztott rizst, kólát, gyümölcsleveket kérhetnek, de például kolbász vagy más húсарu rendelését nem engedélyezik. Hangsúlyozottan a debreceni modellt követve itt sem szabad sem a nevelteknek, sem a hozzátartozóknak élelmiszert behozni az intézetbe. A legszükségesebb tisztálkodási szereket az intézet is biztosítja, de annak kiegészítésére van mód a „bolton” vagy a hozzátartozókon keresztül.

A vizsgálat a zsebpénz kiadásával, felhasználásával összefüggésben alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülmény nem tárt fel.

2.4.3. Élelmezés

Az NMM rendelkezésére álló étlapok szerint mindkét helyszínen biztosított a napi ötszöri étkezés. Az étrend változatossági mutatója megfelelő volt. Gyümölcshez mindennap, tejtermékhez, húshoz hetente 5-6-szor hozzájutottak a gyermekek. Heti 2-4 alkalommal vacsorára is meleg étel készült.

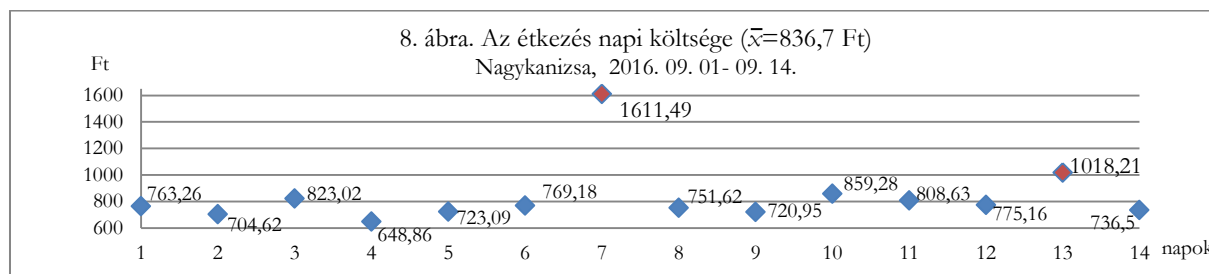
Felhívom a figyelmet, hogy a húskészítmények kiadásának gyakorisága Nagykanizsán kétszerese volt az EMMI közétkeztetésre vonatkozó rendeletének 6. mellékletében engedélyezettnek, 28 nap alatt 28-szor volt valamelyik étkezésre húskészítmény felszolgálva, míg a rendelet szerint csupán ötször lehetne egy 10 napos intervallumra vonatkoztatva. A húskészítmények jogszabályban írtakat meghaladó gyakorisága *veszélyezteti az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében rögzített testi és lelki egészséghez való jog érvényesülését.*

A látogatás idején érvényben lévő tájékoztatási kötelezettségnek⁴³ egyik helyszínen sem tettek eleget, az étlapokon nem tüntették fel a só- és allergén összetevőket, ami *az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében meghatározott jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelményével összefüggő visszásságot okoz.*

A rendszeres, illetve alkalmankénti diétákhoz történő hozzájutás mindkét helyszínen zökkenőmentes volt.

Nagykanizsán figyeltek a külső körülmények változására, a nyári nagy melegek idején a kertészetben dolgozóknak védőitalt adtak.

Megtekintettem szeptember 1-jétől 14-ig a beárazott étlapokat. A vizsgált két hét alatt 836,7 Ft az átlagos napi nyersanyagköltség, melyet az alábbi 8. ábra napi bontásban mutat be.

⁴² Házi rend Javítóintézeti neveltek: 14., Előzetes fogvatartottak: 51. oldal, mindkettőben a Csomagküldés pontban található.

⁴³ Vö.: EMMI közétk. 6. § (2) bekezdés a) és b) pont.

A grafikonon jól láthatóan kiemelkedik kettő (a 7. és 13.) nap a többihez képest. Egyik alkalommal a tőrös táska darabját számolták el 837 Ft-ban, a másiknál 2 db kockasajt került 160,51 Ft-ba, míg más napon csupán 32,22 Ft volt az árucikk darabja. Azonban az NM rendeletben meghatározott étkezésre fordítandó napi minimum összegnél⁴⁴ akkor is többet költöttek étkezésre ($\bar{x}=757$ Ft/nap), ha a két kiugróan magas értékű napot kihagyjuk a számításból.

Nagykanizsán több panasz érkezett az ételek minőségére és mennyiségére. Néhány növendék azt jelezte, hogy sótlan, nem az ízlése szerinti az étel. Több fogvatartott más javítóintézetekhez, gyerekotthonokhoz viszonyítva is kevésnek találta az adagokat. Azt mondták, hogy éhesek, nincs lehetőségük repetázásra. Ezt a kifogásukat az ügyészség felé is jelezték. A Zala Megyei Főügyészség a panaszt kivizsgálva megállapította, hogy a befogadáskor mért súlyához viszonyítva minden fogvatartott testsúlya gyarapodott.⁴⁵ Számos meghallgatott mindkét helyszínen elégedett volt az ételek mennyiségével és minőségével is.

2.5. Személyi feltételek

A javítóintézetet a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság főigazgatója által kinevezett igazgató vezeti. Az igazgató 1998 óta a debreceni székhely intézet alkalmazottja, nevelőtanárként kezdett ott dolgozni. 2015 októberében lett megbízott, majd 2016 áprilisától kinevezett igazgató. Heti rendszerességgel látogatta a telephelyet. A székhelyintézménynek 2, a telephelynek 1 igazgatóhelyettese van. Nagykanizsán az SZMSZ szerint egy szakmai vezető is részt vesz az irányításban, de a látogatás idején egy személy töltötte be mindkét utóbbi pozíciót az igazgatóhelyettes távozása miatt. A nagykanizsai vezető Debrecenből költözött át, korábban a debreceni intézményben nevelőtanárként dolgozott 4 évig. Tanítói és tanári szakképzettséggel is rendelkezik. Pedagógusként és rendőrként szerzett munkatapasztalat birtokában pályázott.

Mindkét intézményben 98%-osan voltak feltöltve az álláshelyek, Debrecenben 3, Nagykanizsán 2 üres állás volt a látogatás idején. A nyugati országrészben érezhetően nehezebb a munkatársak toborzása, melyben a speciális elvárások mellett az is közrejátszik, hogy az osztrák lehetőségekkel szemben sokszor alulmaradnak a hazai ajánlatok. Mivel a Dunántúlon korábban nem működött ilyen intézmény, a három Debrecenből áttelepült munkatárs kivételével nem volt mód javítóintézeti nevelésben jártas személyek alkalmazására. A jelentkezők közül többen rendelkeztek gyermekvédelem terén szerzett tapasztalattal, néhányan dolgoztak korábban speciális gyerekotthonban.

Az alapos, többfordulós kiválasztás után mentorok támogatásával történő felkészítés következett. A pályázati feltételek szerint a mentorálási program lebonyolítására 2015. szeptember 30-ig volt lehetőség, ami az intézmény átadásának csúszása miatt az eredeti tervek módosítását eredményezte. A Nagykanizsán megtartott elméleti és gyakorlati jellegű képzést követően a mentorok munkahelyén, illetve a debreceni anyaintézetben szervezték meg a hospitálásokat. Ezzel a szükségmegoldással sajnálatosan elveszett annak a lehetősége, hogy az ország többi javítóintézetéből az új létesítménybe érkező válogatott szakemberek, a mentorok felügyelete mellett kezdődhessen a tényleges munkavégzés. A megkérdezett munkatársak azonban nem hiányolták a helyszíni segítséget. Ők azt emelték ki, hogy jó volt, a magabiztosságukat növelte, hogy a munkába lépés előtt volt lehetőségük „élesben” is kipróbálni magukat a már működő javítóintézetekben. Értékelték, hogy olyan feladatokat bíztak rájuk, olyan problémahelyzeteket elemeztek, melyek előfordulására számítani lehetett Nagykanizsán is.

A munkatársak munkaviszonya 2015 májusában vagy azt követően keletkezett. A kezdeti nehézségek ellenére – állította büszkén a megbízott vezető – sikerült csapattá válni. Nem mindenki tudott azonban megbirkózni a kihívásokkal. A látogatás időpontjáig 19 embernek –

⁴⁴ Vö.: NM rendelet 76. § (1) bekezdés: „... A napi ötszöri étkezésre fordított költség összege naponta nem lehet kevesebb az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 2,4%-ánál.” A nyugdíjminimum összege 2016-ban: 28 500 Ft → 684 Ft/nap.

⁴⁵ Lásd: Zala Megyei Főügyészség Közjogi Szakág 2016. márc. 2-án kelt, 268/2016-0981-es iktatószámú feljegyzése.

köztük nevelőtanároknak, gyermekfelügyelőknek, rendészeknek – szűnt meg a munkaviszonya. 2016-ban 8 munkatársat vettek fel. A fluktuáció⁴⁶ közel 30%-os, mértéke magas. Mivel új munkahelyről van szó, így ebből nem lehet messzemenő következtetéseket levonni. Az alapos felkészítés ellenére sem lehetett teljesen kiküszöbölni a diszkrepancia fellépését a teherbírásról, a feladatokról alkotott előzetes elképzelés és a tényleges elvárások között. Az önkéntes távozások mellett arra is volt példa, hogy a vezető küldte el azt a munkatársát, akiről megbizonyosodott, hogy nem tartotta be az agresszív fellépésre vonatkozó „*zéro toleranciát*”.

2.5.1. A személyi állomány nemi összetétele

Mivel a meglátogatott intézetekben fiúkat látnak el, az alkalmazottak körében a férfi túlsúly kívánatos. Legalább ennyire fontos a női személyzet jelenléte, hisz a fiatalkorúak nevelésközpontú reintegrációja megvalósíthatatlan a női szerepminta közvetítése nélkül. Debrecenben a gyerekekkel közvetlenül foglalkozó munkatársak 22,8%-a, Nagykanizsán 30%-a nő.

A „*javítóintézet speciális jellegére tekintettel*” az állások betöltéséhez mindkét meglátogatott intézetben különleges követelményeket támasztanak. Az SZMSZ értelmében „*25 éven aluli személy nem alkalmazható*” pedagógusi és gyermekfelügyelői munkakörökben. Ezen túlmenően, „*éjszakai szolgálatot férfi gyermekfelügyelő láthat el, rendész munkakör csak férfiakkal tölthető be.*”⁴⁷

A látogatócsoport benyomásai szerint az életkorra és az éjszakai szolgálat ellátására vonatkozó előírások indokoltak. A női rendészek foglalkoztatásának megtiltása az NMM szerint nem lenne szükségszerű. Az egyik interjúalany is megfogalmazta, hogy a javítóintézetbe kerülő, normaszegő gyermekek sokszor nagyon szabadon életritelt folytattak korábban, többen közülük csak a fizikai fölényt is használó tekintélyszemélyek szavára, elvárására adtak. Sok esetben megfigyelhető a női nem irányába a lenéző, lekezelő, kihasználó attitűd. A javítóintézet a női rendészek alkalmazásával fellazíthatná és felülírhatná a tévesen rögzült sztereotípiákat. A rokon szakmák követelményeivel összevetve látható, hogy a Büntetés-végrehajtási Szervezet Toborzója sem tartalmaz a felügyelők számára nemre vonatkozó elvárást.⁴⁸ A CPT is rámutatott arra, hogy a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak esetében a vegyes férfi-női személyzet egyfajta „*biztonsági intézkedés a fogvatartási helyeken előforduló bántalmazások ellen, különösen ami a fiatalkorúakat illeti. A vegyes férfi-nő jelenlét jótékony hatással lehet az őrzés étoszára, és a normalitást erősítheti a fogvatartási helyszínen.*”⁴⁹ Mindezek alapján az NMM megfontolásra ajánlja a rendész munkakör nemre vonatkozó alkalmazási előírásának eltörlését.

2.5.2. A meglátogatott javítóintézetek szakmai munkakörei a Rendtartás tükrében

A Rendtartás előírásai bizonyos munkakörökben az ellátottak létszáma alapján, illetve az ellátandó csoportok számától függően határozza meg, hogy az adott munkakörben hány személyt kell foglalkoztatni. Számos olyan munkakört is felsorol, melyben az intézményvezetők a helyi sajátosságokat figyelembe véve, az ellátandó feladatok függvényében szabadon határozhatnak.

Az 1. táblázat a Rendtartás 1. mellékletében⁵⁰ rögzített létszámokhoz viszonyítva mutatja be, hogy a javítóintézet székhelyén illetve telephelyén mely szakmai munkakörök voltak betöltve, hány embert foglalkoztattak.

⁴⁶ A fluktuáció a szervezetből távozott és felvett munkatársak százalékos aránya az átlagos állományi létszámhoz képest: $19+8/96*100= 28,13$. A szokásos 12 hónapos időintervallum vizsgálata helyett, jelen esetben a fennállás és a látogatás közötti teljes időszakra (2015.05.20-2016.09.13, melyből azonban az első félévben nem tartózkodott ellátott az intézményben) vetítve. Vö: <http://www.fluktuacio.hu/>.

⁴⁷ SZMSZ: I.13. Az esélyegyenlőség biztosításának szabályai 16. oldal.

⁴⁸ Vö: Büntetés-végrehajtási Szervezet Toborzója. A felügyelőkkel szemben támasztott elvárások többek között az „egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasság”, de nemre vonatkozó előírás nincs. Forrás: <http://bv.gov.hu/toborzas>.

⁴⁹ CPT/Inf (99) 12, 26. pont.

⁵⁰ Rendtartás 1. melléklete. A vezetők, pedagógusok és a nevelő-gondozó munkát segítő más dolgozók létszáma.

1. táblázat. A javítóintézetekben foglalkoztatott – a gyermekekkel közvetlenül kapcsolatban álló szakmai – munkatársak száma a Rendtartás előírásának megfelelően

Beosztások, munkakörök	Létszám a 2016. szeptemberi látogatás idején		
	Rendtartás előírása	Debrecen	Nagykanizsa
1. Vezető beosztások			
Intézményvezető	1 fő	1 fő	1 fő
Intézményvezető-helyettes	helyi döntés alapján	2 fő	1 fő
Szervezeti egység vezetője	helyi döntés alapján	-	-
Javítóintézeti otthonvezető	helyi döntés alapján		2 fő
2. Munkakörök 2.1. Pedagógusok			
Nevelő	2 fő/1 csoport	27 fő 2,5 fő/csoport	16 fő 2,3 fő/csoport
Pszichológus	1 fő/40 fiatalkorú	4 fő/117 fiatalkorú (→ 1 fő/29,25 fk.)	1 fő/48 fiatalkorú
Gyógypedagógus vagy fejlesztőpedagógus	helyi döntés alapján	1 gyógyped. 1 drámaped. 1 fejlesztő ped.	munkakör nincs
Utógondozó	1 fő/4 csoport	1 fő /11 csoport	1 fő/7 csoport
Iskolai tanár, tanító	helyi döntés alapján	9 fő	6 fő
Szakoktató, munkaoktató	helyi döntés alapján	7 fő	5 fő
2.2. A nevelő-gondozó munkát segítők			
Orvos	1 fő/intézmény főfogl.	1 fő	megbízási sz.
Pszichiáter	1 fő/intézmény részfogl.	1 fő megbízás	1 fő megbízás
Ápoló	4 fő/intézmény	2 fő	1 fő, ápoló-gyf
Gyermekfelügyelő	3 fő/csoport	40 fő 3,6 fő/csoport	28 fő 4 fő/csoport
Rendész	1 fő/intézmény	17 fő/117 beutalt	18 fő/48 beutalt

A táblázatban fekete háttér jelzi, ha a létszám nem felel meg a Rendtartás előírásának.

Az utógondozók száma mindkét helyszínen kevesebb volt az előírányozottnál. A nagykanizsai ellátotti létszám alapján két pszichológusra lett volna szükség.

Az SZMSZ ápoló-gyermekfelügyelő munkakört nevesített. A gyermekfelügyelők látogatáskori létszáma mindkét helyszínen akkor is elegendő lett volna, ha közülük négyen ténylegesen betegápolással foglalkoznának, azonban a gyermekfelügyelői végzettség nem elegendő az ápolói munkakör betöltéséhez. Egyetlen debreceni diplomás ápoló kivételével az ápolók nem tettek eleget a munkakörükre vonatkozó képesítési előírásoknak.⁵¹ Az ápolói munkakörben foglalkoztatottak száma mindkét helyszínen kevés volt.

Nagykanizsán teljes állásban nem foglalkoztattak orvost. A feladatellátást megbízási szerződéssel alkalmazott orvosokkal oldották meg, illetve a városi ellátórendszert vették igénybe. A továbbiakban a 2.6 fejezetben vizsgálom az egészségügyi szakszemélyzet munkáját.

Megelégedéssel tapasztaltam, hogy Debrecenben több, nem kötelezően előírt pedagógus munkakört is létesítettek, továbbá Nagykanizsán az oktatók között volt gyógypedagógus is. A szak- és az iskolai oktatók, a nevelők végzettsége mindkét helyszínen változatos volt. Alsó- és felső tagozat, humán- és a reálszakterületek egyaránt lefedettek, pedagógus és szociális

⁵¹ Lásd: Ápoló: - egészségügyi szakközépiskolai oklevél, egészségügyi szakiskolai oklevél, egészségügyi főiskolai oklevél Rendtartás 2. melléklet. Képesítési előírások.

végzettségűek, mérnök tanárok és egy-egy szakma kreatív mesterei is megtalálhatóak voltak a munkatársak között.

A nevelőtanárok valamennyien rendelkeztek a Rendtartásban előírt képesítéssel.⁵² Ismételten⁵³ felhívom a figyelmet arra, hogy a tanítók pedagógiai-pszichológiai, módszertani felkészítése nem tartalmaz kellően széleskörű ismeretet a kamasz és fiatal felnőttek életkori sajátosságairól. A diplomájuk nem a fiatalokkal történő foglalkozásra képesít. *A Rendtartás képesítési követelményeinek megállapításánál az említett körülményt javasolom figyelembe venni.*

A Rendtartás a biztonsági elkülönítő kapcsán elvárja, hogy – amennyiben ott fogvatartott tartózkodik – rendészeti szolgálat legyen képes állandó felügyeletet biztosítani.⁵⁴ A Rendtartásnak a látogatáskor hatályos, az intézményenként 1 rendész alkalmazására vonatkozó előírása azonban nem teszi lehetővé a folyamatos rendészi jelenlétet. A javítóintézetekben a biztonsági elkülönítésen túlmenően számos más feladata⁵⁵ is van rendészeknek, melyeket nem lehet intézetenként egy rendésszel ellátni. *Emiatt megfontolásra javasolom a Rendtartás rendészek létszámára vonatkozó előírásának módosítását.*

2.5.3. Képesítési és továbbképzési elvárások gyakorlati megvalósulása

A BM rendelet a javítóintézetben alkalmazott rendészek számára kiegészítő képzést ír elő, melyen felkészítést kapnak a feladatkörükbe tartozó intézkedések szakszerű foganatosítására, valamint a kényszerítő eszközök és módszerek jogszerű használatára.⁵⁶ Három (8,5%) kivétellel a vizsgálat idején foglalkoztatott rendészek elvégezték a kiegészítő képzést a meglátogatott intézetekben.

Nagykanizsán mindössze két (7%) gyermekfelügyelő nem rendelkezett az előírt szakképesítéssel. A toborzást követően a kiválasztott munkatársak OKJ-és képzésben részesültek. A látogatás idején csupán érettségivel rendelkező két alkalmazott 2016-ban lett az intézmény dolgozója.

Debrecenben a gyermekfelügyelők 30%-ának hiányzott a munkakör betöltéséhez szükséges képesítése. 9 esetben nem telt még el egy teljes év a belépéstől a látogatás idejéig, további 3 gyermekfelügyelő azonban ennél régebb óta, egyikük már 2,5 éve alkalmazásban állt.

A Képzési és Továbbképzési Szabályzat tartalmazza azokat az elvi iránymutatásokat, melyek követésével az igazgatónak minden évben egyénre lebontott továbbképzési tervet kell készítenie. Továbbképzésen a nagykanizsai állománynak még nem kellett részt vennie. A debreceni munkatársak elégedettek voltak a továbbképzések tartalmával és színvonalával. A munkatársak egyéni érdeklődésének kiaknázására törekednek a vezetők. A debreceni életkori specializációt megvalósító csoport nevelője például meseterápiás képzésen vett részt, melyet jól tud hasznosítani a gyermekek körében végzett csoportfoglalkozásokon. Az egyik szakoktató azt mondta, hogy mind pedagógusi előmenetelét, mind kreativitásának fejlesztését támogatta az intézet.

Szupervízió, rendszeres esetmegbeszélés Nagykanizsán nem volt. Debrecenből néhány munkatársnak biztosították a részvételét egy 3 napos szupervízió (mások ugyanazt csapatépítésnek nevezték). A székhelyintézetben a pszichológusok száma lehetővé teszi, hogy a munkatársak mentálhigiénés támogatásával is foglalkozzanak a szakemberek. Többen is azt mondták, hogy rendszeresek házon belül azok a megbeszélések, melyeken a problémáikat is meg

⁵² Vö.: A képesítési előírás szerint nevelői státusz betölthető „tanító, tanár, nevelőtanár, pedagógiai előadó, gyógypedagógus, szakoktató, pszichopedagógus (a továbbiakban együtt: pedagógus)” végzettséggel. Rendtartás 2. melléklet.

⁵³ Lásd az AJB-705/2016.; AJB-1603/2016. számú jelentések.

⁵⁴ Rendtartás 10. § (1) bekezdés: „... Az ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsító fiatalkorúnak ... biztonsági elkülönítése érdekében ki kell alakítani olyan, a rendészeti szolgálat általi állandó felügyelet lehetőségét biztosító, külön zárható helyiséget (a továbbiakban: biztonsági elkülönítő), ahol a fiatalkorú a biztonsági elkülönítésre okot adó ön- vagy közveszélyes magatartás megszüntéséig elhelyezhető.”

⁵⁵ Ezeket tartalmazza az SZMSZ II.2.2.6. fejezete: http://www.dji.hu/Kozerdeku_adatok/Dokumentumok/SZMSZ.pdf, valamint a Rendészeti Szabályzat; http://www.dji.hu/Szakmai_tev/Szabalyzatok/14_Rendeszeti_Szabalyzat.pdf.

⁵⁶ Vö.: BM rendelet 2. melléklet Szakmai követelménymodul tartalma c), d) pont.

tudják osztani egymással. A telephely nagyon fiatal, egyetlen pszichológusa – bármennyire is lelkes és elhivatott – kevéssé tud a munkatársak segítségére lenni.

Mindkét helyszínen elégedettek voltak a munkatársak a munkahelyi légkörrel, a feltételekkel. Nem jellemző, hogy túlórakkal terhelnék a munkavállalókat. Nagykanizsán a munkatársak egy része kifejezett lelkesedéssel számolt be arról, hogy úgy érzi, új munkahelye támogatja hosszú távú karriereljárásainak megvalósítását. Más azonban arra vonatkozóan panaszkodott, hogy korábbi munkahelyein töltött éveit nem vették figyelembe az éves szabadság kiadásakor.

A pozitívumok ellenére a *Rendtartás létszámnormájának és képzési követelményének be nem tartása, az esetmegbeszélések, a szupervízió hiánya a kiégés kockázatát hordozza magában. A nem kellően képzett, illetve a szükséges mentálhigiénés támogatásban nem részesülő személyzet hozzájárulhat a feszültség növekedéséhez, ami befolyásolhatja a fogvatartottakkal szemben tanúsított bánásmódot, és emiatt veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának érvényesülését.*

2.6. Egészségügyi és mentálhigiénés ellátás

2.6.1. Egészségügyi ellátás

A CPT rámutatott, hogy ha a „befogadáskori orvosi vizsgálatot megfelelően végzik, a segítségével az objektum egészségügyi szolgálata meg tudja állapítani, kik azok a fiatalok, akiknek potenciálisan egészségügyi problémái lehetnek (pl. kábítószer addikció, szuicid tendenciák). Ezeknek a problémáknak a felderítése egy megfelelően korai szakaszban segít a személyzetnek abban, hogy hatékonyan intézkedjenek az objektum egészségügyi–pszichoszociális ellátási programjának keretében.”⁵⁷

A székhelyintézmény egy főállású orvost alkalmazott. Egy fogorvos szerződéses jogviszonyban dolgozott. Nagykanizsán heti rendszerességgel orvost, gyermek szak- és fogorvost, és havonta pszichiátert foglalkoztattak megbízási szerződéssel. Mindkét városban igénybe vették a városi szakrendelések, kórházak, és szükség esetén a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházának szolgáltatásait. Debrecen különösen jól ellátott szakorvosokkal, pszichiátriai és gyermekpszichiátriai szakrendelés is elérhető, azonban ott is csak hosszas egyeztetés, „küzdelem” árán lehetett megoldani, hogy egy-egy fogvatartott számára szükséges műtétre a városi kórházban kerüljön sor. A nagykanizsai vezető meglátása szerint a különböző kórházakkal akadozva indult a kapcsolat, de a kezdeti „idegenkedést” követően már javult a helyzet.

Az orvosi- és betegszobák felszereltsége, tisztasága mindkét helyszínen megfelelő volt. Szükség esetén az egészségügyi okból történő megfigyelés, elkülönítés is megoldható. A befogadás része⁵⁸ a részletes egészségügyi és pszichés állapotfelmérés, vagyis az újonnan érkezők rövid időn belül találkoznak az ápolóval, orvossal és a pszichológussal.

A kötelező kapcsolatba lépéseken túlmenően a fiatalok is jelezhetik, ha az orvossal vagy pszichológussal szeretnének találkozni. A nevelők is javasolják a szakemberek felkeresését, ha meglátásuk szerint valakinek az állapota azt kívánja, illetve az ápoló rendszeresen megy a fiatalok közé, érdeklődik, hogy van-e valamilyen panaszuk. A legtöbben azt mondták, hogy hamar, gyakran a jelentkezés napján vagy másnap eljutottak az orvoshoz.

Az orvost vagy az ápolót Nagykanizsán legtöbbször fej- és gyomorfájás, valamint sebkötözés miatt keresték fel. Gyakorta jelentkeztek sportbalesetek, bőrgyógyászati problémák és a nemi szervek betegségei miatt a fiúk, illetve az időjárás függvényében torokfájás, nátha is jellemző. Debrecenben a fentiek túlmenően még a rühességet is a gyakori panaszok között említette a doktornő, továbbá azt jelezte, hogy az elmúlt 3 évben 28 hepatitis C vírussal fertőzött gyermek is élt a javítóintézetben. Sok fiatalnak volt drogos múltja, ami összefüggésben lehet a HCV fertőzéssel.

⁵⁷ CPT/Inf (99)12, 39. pont.

⁵⁸ Lásd: 2.2.1. alfejezet.

Viszonylag sokan szedtek nyugtatót. Az orvos által felírt tabletták bevitelét az ápolók ellenőrzik, a gyógyszer bevitelének visszautasítása („betagadása”) fegyelmi vétségnek számított. Az ellátottak között akadt, aki régóta rendszeres gyógyszereszedő, mások „bent” kezdték a nyugtatók szedését. „Kint” nem volt szüksége rá, „itt túl sok a feszültség” – fűzte hozzá egyikük magyarázatul. A vezetők fontosnak tartják a gyógyszereszedés mérséklését. Nagykanizsán a sportolás, Debrecenben a dráma-foglalkozásokat stresszoldó hatásukat emelték ki.

Bár a nagykanizsai személyzeti állomány több tagja is állította, hogy semmilyen formában nem fordult elő önkárosítás, néhányan megemlítették, hogy történt falcolás és öngyilkossági kísérlet is. Az egyik fogvatartott – az elmondások szerint – cipőfűzővel próbálta felakasztani magát, a másik tűt nyelt. A tűnyelőt kórházba szállították. Egy falcolásnak ügyészi feljegyzésben⁵⁹ is van nyoma. A rendkívüli eseményekről készült nyilvántartásban a tűnyelést és a falcolásos eseteket dokumentálták, viszont az öngyilkossági kísérlet nem szerepelt benne. Ezzel szemben 2015. december 13-án megjelent egy vezetői utasítás, mely felhívja a figyelmet a cipőfűzők, nadrágfűzők, kötők ellenőrzésének, eltávolításának fontosságára, és arra, hogy „*egyres fiatalok tiltott cselekménye a többi fiatalban annak követését indukálja...*”

A CPT rámutatott arra, hogy attól teljesen függetlenül, hogy milyen okból fosztották meg a szabadságuktól „*a fiatalok életkorukból adódóan sebezhetőbbek, mint a felnőttek. Emiatt különös éberségre van szükség annak biztosítása érdekében, hogy megfelelően védjék fizikai és mentális jólétüket.*”⁶⁰

Aggodalomra ad okot, hogy a munkatársak jelentős része nem tud, vagy nem tartja említésre méltónak a fiatalok önmaguk vagy mások ellen irányuló agresszióját. A feszültség tagadása, figyelmen kívül hagyása rontja az esélyét a hatékony prevenció munkájának, ezzel veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen és megalázó bánásmód és büntetés tilalmának érvényesülését.

2.6.2. Mentálhigiénés ellátás

A CPT rámutatott arra, hogy a „*fogvatartott fiatalok gondozása különleges erőfeszítéseket igényel azért, hogy csökkentsen le a hosszú távú szociális beilleszkedési zavarok veszélyét. Ehhez pedig multidiszciplináris megközelítésre van szükség, amely többféle szakember tudásából táplálkozik (mint pl. tanárok, trénerok és pszichológusok), hogy ki tudja elégíteni a fiatalok egyéni szükségleteit egy bizonyos oktatási és szocio-terápiás környezetben*”⁶¹

Jellemzően mindkét helyszínen rövid várakozási idő után találkozhatnak a növendékek a pszichológussal, de néhányan 1, mások 3 hetes várakozási időről számoltak be. Nagykanizsán voltak, akik azt állították, hogy kérésük ellenére nem jutottak el a pszichológushoz. A legtöbb meghallgatott hasznosnak ítélte a pszichológussal való beszélgetést.

Az a debreceni gyakorlat, mely szerint a feszült, agresszív viselkedése miatt a csoportjából kiemelésre kerülő fiatalhoz pszichológust hívnak, Nagykanizsán csak ritkán fordult elő. Ilyenkor a pszichológus megnyugtatja a zaklatott fogvatartottat, és ő az, aki javaslatot tesz a csoportjába való visszatérésre. Felajánlja, s amennyiben a fiatal igényli, a továbbiakban rendszeres időközönként támogató beszélgetéseket folytat vele.

A szakértői és mentálhigiénés munka céljai között szerepel, hogy „*szupervízióval és esetelemzéssel járuljon hozzá a munka szakszerűbbé tételéhez*”,⁶² de ez – mint azt a 2.5.3. alfejezetben írtam – egyik helyszínen sem valósult meg teljes körűen. Nagykanizsán a mentálhigiénés munkát a pszichológus mellett egy gyógypedagógus szakképzettségű nevelő segíti. A Szakmai Program szerint a Szakértői és mentálhigiénés csoport tagjai között fejlesztő pedagógus, egészségfejlesztő mentálhigiénikus és drámapedagógus is van.⁶³ Az alkalmazotti listában azonban sem munkakörben, sem

⁵⁹ Lásd: Zala Megyei Főügyészség Közjogi Szakág 2016. ápr. 5-én kelt, 408/2016-0981 iktatószámú feljegyzése.

⁶⁰ CPT/Inf (99)12, 20. pont.

⁶¹ CPT/Inf (99)12. 28. pont.

⁶² Szakmai program 49. oldal 4. pont, 101. oldal 10. pont. Itt jegyzem meg, hogy a Szakmai Program nagykanizsai telephelyre vonatkozó részében több helyen előfordul, hogy a számozás nem egytől kezdődik, hanem folytatja a debreceni sorszámokat.

⁶³ Szakmai program 100. oldal.

szakképzettségben nem jelentek meg a fent felsorolt szakemberek. A debreceni mentálhigiénés csoportba több szakember tartozott, ott valóban megtalálhatóak a Szakmai Programban felsorolt segítő, támogató munkatársak. Esetükben a heti rendszerességgel tartott megbeszélések a tervezés és munkafelosztás mellett esetmegbeszélő, szükség esetén szupervíziós jelleget is ölthetnek.

Debrecenben alkalmazásban áll mediátor képesítésű, a resztoratív technikák alkalmazásában is jártas szakember, aki a Bvtv-ben szabályozott⁶⁴ közvetítői eljárást lefolytathatja. Az alternatív vitarendezés eszközeivel élve többször segített már konfliktusok oldásában. Követendő példa az általa vezetett 6 alkalmas, prevenciószemléletű „*Te hogyan tennéd jóvá?*” című beszélgetéssorozat. Szintén kiemelendő, hogy egy másik munkatárs az AVP Hungary szervezettel együttműködve tart megelőző, rehabilitációs jellegű foglalkozásokat az agresszió csökkentése érdekében. A konstruktív, kreatív konfliktuskezelési formák elsajátításával a növendékek közötti együttműködés kialakítását, fokozását tűzték ki célul.

Sikeres felvilágosító munkára utalt az egyik ellátott, aki büszkén osztotta meg az NMM tagjaival, hogy leszokott a dohányzásról, melyben szerinte a nagykanizsai személyzet hatása is érvényesült.

A támogatandó, jó gyakorlatok elismerése mellett a 2.5. alfejezetben megfogalmazott kritikai észrevételemet fenntartva felhívom a figyelmet, hogy a megfelelő szakképzettséggel rendelkező munkaerő hiánya csökkenti a prevenciószemléletű munka és a napi feladatellátás hatékonyságát, ami veszélyezteti az Alaptörvény XV. cikk (4) bekezdésében biztosított, a társadalmi felzárkózást külön intézkedésekkel történő segítségére vonatkozó állami kötelezettségnek a megvalósulását, és az Alaptörvény XVI. cikkének (1) bekezdésében biztosított, az ellátottak megfelelő szintű fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogának érvényesülését.

2.7. Kötelező és szabadidős tevékenységek rendje

Mindenkinek kötelező részt vennie valamilyen formában az oktatásban, a 14 éven felülieknek a munkafoglalkoztatásban is. Az oktatási, foglalkoztatási és nevelési csoportok nem esnek egybe.

2.7.1 Oktatás

A CPT iránymutatása szerint a „*célirányos tevékenység hiánya minden fogvatartott számára rendkívül káros, különösen az a fiatalok számára, akiknek fokozottan szükségük van fizikai aktivitásra és intellektuális stimulációra. A szabadságuktól megfosztott fiatalok számára teljes oktatási, sport-, szakmai képzési, rekreációs és más célirányos tevékenységekből álló programot kell felkínálni.*”⁶⁵

Mindkét javítóintézet kötelező alapeladatának tekinti az ellátottak általános iskolai, és lehetőség szerint a középiskolai oktatását és a szakképzését. A képzés egyéni vagy kiscsoportos formában folyt. Az intézetekbe érkező növendékek tudásszintjének felmérése része a befogadási protokollnak.⁶⁶ Ennek alapján látható, hogy a fiatal felkészültsége megfelel-e az iskolai bizonyítványának. Akiknek a „*tudásszintje nem felel meg a dokumentált iskolai végzettségnek, felzárkóztatásban vesznek részt.*”⁶⁷ A tanulásban akadályozott, részképesség kieséssel, tanulási zavarokkal küzdő, vagy funkcionális írástudatlan diákok számára is biztosítanak személyre szabott felzárkóztató képzést. Debrecenben például első osztályos diák is volt.

Azokat a fiatalokat, akiknek a tudása megfelel az iskolai bizonyítványának, osztályokba sorolják. Mindkét helyszínen 100%-os volt az oktatásban részt vevők aránya, a növendékek mintegy kétharmada alapfokú oktatásban részesült, melyet a 2. táblázat mutat be.

Az iskolarendszerű képzésben résztvevőket évente két alkalommal osztályozóvizsgákra készítik fel az oktatók. A növendékek egy része továbbra is korábbi iskolájában maradt tanuló.

⁶⁴ Bvtv. 376. § (2) bekezdés: „Közvetítői eljárásra a fiatalok által másik fiatalok sérelmére elkövetett fegyelmi vétség esetén van lehetőség, a közvetítői eljárást erre kiképzett tagja folytathatja le.”

⁶⁵ CPT/Inf (99) 12, 31. pont.

⁶⁶ Lásd: 2.2.1. alfejezet.

⁶⁷ Szakmai program 41., 93. oldal.

Voltak, akiket Aszódra írtak be. Az alábbi 2. táblázatban látható, hogy Nagykanizsán a külső iskolában vizsgázók aránya jóval alacsonyabb a debreceninél. Ebben közrejátszott, hogy Nagykanizsán a látogatás idején még csak 7 hónapja folyt az oktatás, így összességében is kevesebb vizsgát szerveztek.

2. táblázat. Az oktatásban, képzésben részvevő fogvatartottak száma az EMMI Debreceni Javítóintézetének székhelyén és telephelyén 2016 szeptemberében

	Debrecen	Nagykanizsa
Alapfokú oktatásban részt vesz	72 fő (61,54%)	32 fő (66,66%)
Középfokú oktatásban részt vesz	45 fő (38,46%)	16 fő (33,33%)
összesen	117 fő (100%)	48 fő (100%)
Szaktám tanulóinak száma	1 fő (villanyszerelő)	2 fő (szakács, pincér)
Külső iskolába kijár	1 fő	3 fő
Külső iskolában vizsgázik	64 fő (54,7%)	6 fő (12,5%)

A német állampolgárságú diákok tankönyveket és olvasnivalót a korábbi iskolájukból kaptak. Négy németül beszélő szakmai munkatársa van az intézetnek, az ő segítségükkel kommunikáltak.

A már nem tanköteles korú diákoknak is biztosították a bekapcsolódást az iskolarendszerű oktatásba. Azok számára, akik ezzel nem kívántak élni, fejlesztőfoglalkozásokat szerveztek, melyeken való részvételt a Házirend írta elő. Bár érvényesültek – a Havanna Szabályokkal, a Nelson Mandela Szabályokkal és az Európai Börtönszabályokkal⁶⁸ összhangban – a tanulásban elmaradtak, az alapfokú iskolai végzettséggel nem rendelkezők oktatására vonatkozó alapelvek, megismétlem a tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében tett látogatásom nyomán készült jelentésben megfogalmazott ajánlásomat.⁶⁹

Indokoltnak látom, ha a javítóintézetben fogvatartott fiatalokra nem az általános tankötelezettség szabályai lennének érvényesek, hanem a sikeres reszocializáció érdekében, valamennyi alapfokú végzettséggel nem rendelkező fiatalokot – azokat is, akik már nem tanköteles életkorúak – kötelezni lehetne az általános iskolai oktatásban való részvételre.⁷⁰ A részvétel önkéntességének engedélyezése veszélyezteti az Alaptörvény XV. cikke (4) bekezdésében biztosított esélyegyenlőség jogának, a társadalmi felzárkózást külön intézkedésekkel történő segítésére vonatkozó állami kötelezettségnek az érvényesülését.

Az írástudatlanság felszámolása érdekében végzett feladatok rendszerszintű nyomon követése érdekében célszerű lenne helyi és központi nyilvántartást vezetni a fogvatartási helyekre bekerült írni-olvasni nem tudó fiatalokról, továbbá a fogvatartás ideje alatt elért eredményeiről.

A növendékek egy részében sikerült felkelteni az igényt a tanulásra. Voltak, akik megfogalmazták, hogy az intézetben kapott törődésnek köszönhetően nyílt meg a tanulás lehetősége számukra. Többen beszámoltak terveikről, melyek között az általános iskolai végbizonysítvány szerzése, a szakmatanulás szerepelt. Néhány növendék mindkét helyszínen állította, hogy a szakképzettség megszerzése érdekében szívesen maradna utógondozottként is az intézetben.

⁶⁸ Vö.: Havannai Szabályok 38. pont: „Minden tanköteles korú fiatalnak joga van a szükségleteinek és képességeinek megfelelő oktatáshoz olyan formában, mely előkészíti a társadalomba való visszailleszkedését...Az írástudatlan vagy tanulási nehézségekkel küzdő fiatalok számára biztosítani kell a speciális oktatáshoz való jogot.”

Nelson Mandela Szabályok 104.1. pontja értelmében rendelkezéseket kell hozni a fogvatartottak oktatása érdekében. Az írástudatlan és fiatal fogvatartottak kötelező oktatására fordítson a vezetőség különös figyelmet.

Európai Börtönszabályok 28.2. pontja értelmében elsőbbséget kell biztosítani azoknak a fogvatartottaknak, akik nem tudnak írni vagy számolni és azoknak, akik nem rendelkeznek alapfokú iskolai végzettséggel vagy szakképesítéssel.

⁶⁹ „...felkérem az emberi erőforrások miniszterét ... gondoskodjon arról, hogy a szabadságvesztés büntetést töltő fiatalokot fogvatartottak esetében a tankötelezettség a 21. életév betöltéséig álljon fenn.” A JB-685/2017. számú Jelentés, 12. ajánlás, 26. oldal.

⁷⁰ Ezt például a Rendtartás 29. § (2) bekezdésének a következő szerinti módosítása lehetővé tenné: Az alapfokú iskolai végzettséggel nem rendelkező fiatalokot – életkorától függetlenül – be kell írni általános iskolába. A már nem tanköteles korú fiatalokot a hatékonyabb reszocializáció érdekében kötelezhetők az általános iskolai tanulmányok folytatására a javítóintézeti elhelyezés időtartama alatt.

Középfokú tanulmány külső iskolában csak a javítóintézeti nevelésre utaltak esetében⁷¹ lehetséges akkor, ha a szülő/gyám és a fiatakorú együttes kérelme alapján az igazgató engedélyezi. Mindkét helyszínen volt olyan fiatal, aki külső iskolában folytatott tanulmányokat.

A javítóintézetben megszerezhető végzettségek az Európai Börtön szabályok⁷² elvárásának megfelelően a közoktatási rendszerbe integráltak. Az NMM tapasztalata szerint egyénre szabott, helyzettől függő esetkezelés érvényesült.

Az NMM munkatársai által meglátogatott órán 3 diák vett részt. A pedagógusnak sikerült megszereznie és fenntartania a figyelmet. A növendékek aktívan vettek részt a verselezésben, párhuzamokat vontak saját életvilágukkal, és példákkal illusztrálták a hallottakat.

Néhány fiatal számára a tanuláshoz szükséges folyamatos koncentráció megterhelő volt. Előfordult, hogy valaki elaludt a tanórán, aminek a következménye fegyelmi büntetés. Érdemes lenne megvizsgálni, hogy mi áll a háttérben, szed-e gyógyszert a fiatal, és ha igen, megfelelő-e az adagja. Amennyiben a fáradtság a gyógyszer mellékhatása, nem elfogadható, hogy emiatt kapjon valaki büntetést.

A vizsgálat az oktatással kapcsolatosan további alapvető joggal összefüggő visszafüggetlenség utaló körülményt nem észlelt.

2.7.2. Foglalkoztatás

Szakértői csoport javaslata alapján az igazgató dönti el, hogy ki, melyik tanműhelyben foglalkoztatható. Munkafoglalkoztatáson debreceni 14 éven aluli gyermek kivételével mindenki részt vesz iskolai végzettségtől függetlenül. A nagykanizsai intézetben belül egyelőre 4, Debrecenben 7 féle munkalehetőséget tudnak biztosítani a 3. táblázatban részletezett formákban.

3. táblázat. A rendelkezésre álló tanműhelyek az EMMI Debreceni Javítóintézetének székhelyén és telephelyén 2016 szeptemberében

Tanműhelyek	Debrecen	Nagykanizsa
kertészet	+	+
szövőde	-	+
varrás, hímzés	+	-
kosárfonás	+	+
kreatív műhely	-	+
kreatív műhely: papíripari alapanyagokat hasznosító	+	-
kreatív műhely: kerámiakészítő	+	-
mosodai kisegítő	+	-
konyhai kisegítő	+	-

Az intézetben belüli munkalehetőségeken túlmenően, felkérés esetén, külső munkákon is részt vehetnek az intézetek növendékei. Ezeket a lehetőségeket örömmel ragadják meg a vezetők, mert amellet, hogy változatosabbá teszik az elfoglaltságok palettáját, hozzájárulnak a javítóintézetek és a befogadó városok közötti kapcsolat ápolásához, a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok elfogadásához. A feladatok végzésében szerzett gyakorlat a civil életben jól kamatoztatható, egy része segíti a mindennapi életvitelt, más része hobbi szintű elfoglaltságot teremt, sikerélményhez juttat, örömet szerez. *A foglalkoztatás ilyen módon való szervezése követendő, jó gyakorlat, jelentős szerepe lehet a társadalomba való visszaállítás sikerességében.*

⁷¹ SZMSZ 28-30. oldal.

⁷² Lásd: Európai Börtön szabályok „28.7. Amennyiben lehetséges, a fogvatartottak tanulását: a) integrálni kell a közoktatási és állami szakképzési rendszerbe, annak érdekében, hogy az érintettek könnyen folytathassák képzésüket a büntetés-végrehajtási intézetből való szabadulásuk után is; és b) külső oktatási intézmények segítségével alatti kell biztosítani.”

A munkafoglalkozásokért díjazás jár. Az SZMSZ szerint „naponta és személyenként kell a munkát értékelni, a díjazható munkaórák számát meghatározni”.⁷³ A foglalkoztatás hozama, hogy jártassági, tanfolyami vizsgát tehetnek azok a növendékek, akik esetében a munkaoktató erre javaslatot tesz. Néhány fiatal abban bízik, hogy kap majd papírt a megszerzett tudásáról. A debreceni gyakorlat szerint a foglalkozásokon készített tárgyak igény esetén egyeztetés után ajándékkul szolgálhatnak a hozzátartozóknak egy-egy jeles alkalomból, ami szintén motiválja a fiatalokat az alkotásra.

A fiatalok közül néhányan megjegyezték, hogy sokat változtak, komolyodtak a javítóintézetben, melyet többen is, például a kertészetben vagy az állatmenhelyen a végzett kézzelfoghatóan eredményes munkával hozták összefüggésbe. Egyeseknek határozott jövőképe alakult ki, mely tartalmazta, hogy többet nem követ el bűncselekményt, és szerepelt benne, hogy milyen munkát szeretne majd végezni.

A vizsgálat a foglalkoztatással kapcsolatos alapvető joggal összefüggő visszafüggetlenség utaló körülményt nem észlelt.

2.7.3. Napirend, szabadidős tevékenységek

A napirend célja szerint biztosítja a helyes szokásrendszerek kiépítését, fokozza az esetlegesen hiányos személyi és környezeti higiéné iránti igényességet. A Házirend tartalmazza az órára lebontott keretnapirendet, a 6 órás ébresztőtől kezdve a 22 órás villanyoltásig. A hetirend csoportok szerinti beosztásából derül ki, hogy egy adott időben melyik csoportnak milyen foglalkozás esedékes. A délutáni tanórákon vagy szilenciumon készülnek el a házi feladatok, folynak az egyéni fejlesztések. Kreatív foglalkozásra szakkör keretében is van mód, művészetterápiás eszközöket is alkalmaznak. A sportfoglalkozások ütemezését – pl. body terem, tornaterem, asztalitenisz, billiárd, 1-es, 2-es sportudvar – is a hetirendből lehet követni. Szintén a hetirend tartalmazza a könyvtárlátogatás, az erkölcsstan, és egyéb különböző foglalkozások idejét. Abban van feltüntetve, hogy mikor van lehetősége telefonálni, borotválkozni, vacsorázni egy-egy csoportnak, mikor van a takarítás, a szekrények rendezésének, a ruházat ellenőrzésének vagy a csoportgyűlésnek az ideje.

A kötelező és a választható foglalkozások mellett szabadidővel is rendelkeznek a fiatalok. Általában az esti órákban jut idő zenehallgatásra, tévézésre, olvasásra vagy társasjátékozásra. A nevelők próbálnak fellépni a büntetés-végrehajtási intézetekben tapasztalható tipikus szokások ellen, például a „gyúrás” nem engedélyezik a körletben.

A gyerekek is állították, hogy szabad levegőre naponta ki tudnak menni, és mindennap van alkalmuk valamilyen sporttevékenységet végezni. A sportolás lehetőségének tárgyi feltételeinek meglétét és kihasználását az ügyészség is vizsgálta,⁷⁴ és rendben találta. A nagykanizsai vezető hangsúlyozta a sportban rejlő változatoság, játékosság fejlesztő hatásait, külön is kiemelte a sport által növelhető kitartás fontosságát.

A heti rendszerességgel tartott foglalkozások mellett az intézeti, városi vagy országos szintű rendezvényekhez, ünnepekhez is csatlakoznak, készülnek fellépésekre, vagy éppen különböző sport- vagy szellemi versenyeken mérik össze a fiatalok a tudásukat. A 2016-os év rajzversenyei például „*Almáim*”, „*Ne tedd*” címmel, vagy a Madarak és fák napja apropójából ösztönözték az alkotásokat. Kiemelhető a székhelyintézményben az idősek otthonában tartott anyák napja, vagy a telephelyen a gyermeknap megünneplése. Az év során megrendezendő sport-, kulturális- és egyéb rendezvényeket a Munkaterv tartalmazza. A közösen átélt ünnepek sok esetben mintaként szolgálnak majd a kinti élet szervezéséhez, a vetélkedők, programok színesítik, változatosabbá teszik a javítóintézetben töltendő hétköznapiakat, újfajta sikerélményhez juttatják az alkotókat, résztvevőket. A készülés és a szereplés közben a szó szoros vagy átvitt értelmében kitér a világra. A művészetterápiás foglalkozások segíthetnek átkeretezni a gyermekekben rejlő feszültségeket, a

⁷³ SZMSZ 31. oldal.

⁷⁴ Lásd: Zala Megyei Főügyészség Közjogi Szakág 2016. máj. 4-én kelt, 646/2016-0981 iktatószámú feljegyzése.

kreatív alkotásoknak az intézetek hangulatosabbá tételében is juthatna fontos szerep (bár ez Nagykanizsán még csak a tervek szintjén jelenik meg, ott – mint azt a 2.3 fejezetben is jeleztem – egyelőre a fehér falak dominálnak).

A szabadidő szervezésében, biztosításában a vizsgálat visszásságra utaló körülményt nem tárt fel.

2.8. Bánásmód; az intézmény dolgozóinak viszonyulása a növendékekhez; fiatalok egymás közötti kapcsolata

2.8.1. Az intézetek légköre, a személyi állomány bánásmódja a növendékekkel

Az intézet légkörével, az uralkodó hangulattal kapcsolatosan kettős kép alakult ki a látogatócsoport tagjaiban. Részben érzékelhető volt a személyi állomány erőfeszítése a bűnelkövető fiatalok reszocializációja érdekében. Mindkét helyszínen voltak rendkívül elhivatott munkatársak. Számos jó gyakorlatra látott mintát a látogatócsoport az oktatás, a foglalkoztatás, a szoros napirend tekintetében. A növendékek egy része – mint azt már írtam is – Nagykanizsán és Debrecenben is pozitívan nyilatkozott arról az odafigyelésről, tanuláshoz nyújtott segítségről, melyben részesült. Úgy érezték, új esélyhez jutottak, megváltoztak, bíztak benne, hogy kikerülve képesek lesznek megállni a helyüket az életben. Egyikük arról beszélt, hogy érzi a nevelők támogatását, majd hozzáfűzte: „X nénit úgy nézem, mint az anyámat”. Egy másik fiú azt ecsetelve, milyen lesz, ha ismét kint élhet, közbeszúrta: „Y bá hiányozni fog”. Sokan mondták, hogy az intézet dolgozói „korrektül” bánnak, szépen beszélnek velük.

A munkatársak között is volt, aki kiemelte, hogy igyekeznek a teendőket kérés formájában megfogalmazni, és megköszönni a teljesítésüket, ami sok esetben újszerűen, motiváló erővel hat a fiatalokra. A fiúkat keresztneveikön, általában tegezve szólították, a Házirend is tegező stílusban íródott. A látogatás alatt a nevelők pingpongoztak a növendékekkel, részt vettek a labdajátékokban. Érezhető volt, hogy a fiatalokkal való közös tevékenykedés nem kivételes, a négy szemközti meghallgatások alatt is többen utaltak a fentiekén túlmenően a kirakózásra, rajzolásra, társasjátékozásra is. Néhány nagykanizsai munkatárs azonban megjegyezte, hogy törekednek rá, hogy a gyerekek és nevelőik között ne alakuljon ki túl szoros kapcsolat. Hangsúlyt helyeztek arra, hogy egységes szemlélet uralkodjon a nevelői teamekben, a gyerekek ne tegyenek különbséget a felnőttek között, ami meglátásom szerint nem lehet követendő cél. A pedagógus személyiségén keresztül hat a fiatalokra, a nevelő és nevelt között kialakuló kötődés a nevelés szolgálatába állítható, hatékonyságnövelő tényező.

Mindkét intézet munkatársai és növendékei között volt olyan, aki azt mondta, hogy a fiataloknak van beleszólása abba, hogy kikkel szeretnének egy csoportban lenni. Erre egyébként a Szakmai Program szerint is van lehetőség.⁷⁵ Mások ugyanakkor azt emelték ki, hogy semmiben sem lehet döntenie, a szobabeosztás adott, sőt még azt is az erősebbek mondják meg, hogy mit játszának. Ezzel kapcsolatosan jegyzem meg, hogy a Házirend sem tartalmaz utalást arra, hogy választható lenne a csoportbeosztás, a javítóintézeti neveltekre vonatkozó részben az olvasható, hogy „Kötelességed a számodra kijelölt csoportban nevelkedni.”⁷⁶ Márpedig a fiatalok a Házirend alapján tájékozódhatnak a lehetőségeikről, amit az is alátámaszt, hogy a befogadásukat követően a csoportfoglalkozások egy részét kifejezetten a Házirenddel való ismerkedésre szánják. Ennek keretében a fogvatartottaknak meg kell tanulniuk a Házirendben lefektetett jogaikat és kötelességeiket (sajnálatos, hogy egyik-másik pont megfogalmazása hibás).⁷⁷ Mindkét helyszínen bemutatták a látogatócsoport tagjai számára, milyen jól ismerik a növendékek a Házirendben rögzítetteket. Volt, amikor egyesével mondták fel, volt, hogy közösen, a nevelő irányításával értelmezték a hallottakat. Az egyik csoportban éppen a panaszjogot tárgyalták, a megbeszélés közben teljesen elsikkadt, hogy írásos, anonim, panasztételi lehetőség is van (erre még a 2.11.

⁷⁵ Vö.: „A másik csoportba való áthelyezést kérheti a fiatalok.” Szakmai Program 17. és 69. oldal.

⁷⁶ Házirend Javítóintézeti neveltek: 2. Kötelességeid 2. pont 3. oldal.

⁷⁷ Pl.: „1. Az intézetbe történő befogadáskor jogod és kötelességed az intézet házirendjének megismerése, s azok betartása. 9. Jogosult vagy megfelelő sport- és kulturális, vagy egyéb szabadidős-foglalkozás biztosítására.” Házirend 2. oldal., 40. oldal.

alfejezetben visszatérek). A nevelő arra helyezte a hangsúlyt, hogy a panasztétel során mások személyiségi jogait nem lehet megsérteni.

A nagykanizsai csoportszobák falain található – kézzel vagy géppel, a nevelők vagy a növendékek által írt – utasítások, szabályrendszerek jelzik, hogy nem volt véletlen az elkeseredett panaszkodás a választási lehetőségek hiányára. A speciális csoportban például „30 másodperc van kiállni az ajtó elé vigyázkban” az ébresztéstől számítva – tudjuk meg az eligazító tábláról. Ugyanott olvasható, hogy vonulás alatt „Nincs nézegetés”, vagy az étkezésre vonatkozóan, hogy „Nincs repeta”; „Nincs ételcsere”; „Nincs beszéd”. A fantáziánkra van bízva, hogy mit értünk az oktatás esetén elvárt „Maximális fegyelem”; és „Maximális tisztélet” alatt. Nem csupán a panaszjog érvényesülését veszélyezteti, hogy „Nincs kérdés senkitől, csak miután a csoportnevelőkkel egyeztettek (eü, Otthonvezető, Igazgatóhelyettes)”. Egy másik csoportszobában látható szabályok közül néhány jogos iránymutatásul szolgál (pl.: „Kabátban nem lépsz a nappaliba”; „Ami nem a helyiség kelléke, azt nem hozhatod be.”), vagy éppen tartalmaz, akár filozofikus síkig eljutó eszmefuttatás kiindulópontja lehetne (pl.: „Mindent elmondasz”; „Soba nem hazudsz”), azonban falra függesztve, sorszámozva megdöbbenő a hatásuk. Óhatatlanul is felmerül a kérdés, hogy az a fiatal, aki azt olvassa nap mint nap, hogy „Mindenhez engedélyt kérsz”; „A szabályokat mindig, minden esetben betartod”; „Azt csinálod, amit mondanak”; „Betartom azt, amit mondanak nekem”, hogyan fog megtanulni mérlegelni, megfontolt döntéseket hozni? Másutt a nyomdafestéket nem tűró stílusú, a WC-használatot részletesen ecsetelő szabályzatot talált a falon a látogatócsoport. Amellett, hogy egyik-másik utasítás önmagában is megalázó, csokorba gyűjtve pedig az ötvenes évekbeli büntetőtáborokra emlékeztet, további problémát jelent a betarthatóság. A tekintélyszemély hangulatától, türelmétől, önkényes értelmezésétől függ, hogy ki, mikor, mennyiben szegi meg őket. Nyilvánvalóan nem lehet mindenhez engedélyt kérni, és mindent elmondani sem, mint ahogy nehéz eldönteni, hogy hol kezdődik pl. a nézegetés.

Felhívom a figyelmet, hogy falitáblák által sugárzott légkör, a megkérdőjelezhető utasítások, az esetenként a növendékek által írt, és a nevelők által tudomásul vett szabályrendszer olyan autokratikus, tekintélyelvű nevelési attitűdre utal, mely *visszásságot okoz az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében tilalmazott embertelen, megalázó bánásmóddal összefüggésben, és veszélyezteti az Alaptörvény a XVI. cikk (1) bekezdésében deklarált, a gyermeknek a megfelelő szintű fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogának érvényesülését.*

2.8.2. Büntetés és jutalmazás

A jutalmazás és büntetés viselkedésirányító hatására építeni kell a javítóintézetekben. Azonban a CPT tapasztalatai szerint „gyakran megésik, hogy a személyzet 'pedagógiai célú' pófonnal bünteti a rossz magatartású fiatalkorúakat.” A testület nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a „bántalmazás megelőzése érdekében a testi fenyegetés minden válfaját formálisan be kell tiltani, és a gyakorlatban is el kell kerülni. A rossz magaviseletű fogvatartottakat kizárólag az előírt fegyelmi eljárásokkal szabad büntetni.”⁷⁸

A Gyvt. 6. § (5) bekezdése értelmében, gyermek nem vethető alá testi fenyegetésnek. Ezzel összhangban, a Fegyelmi Szabályzat kifejezetten tiltja a testi fenyegetést, a megszegyenítő, megalázó, valamint a kollektív büntetések alkalmazását.⁷⁹

A lefektetett tilalmak ellenére, néhány növendék sérelmezte a rendészek agresszív megnyilvánulásait. Állításuk szerint Nagykanizsán „töckös”, rügás és „gyomroszás” is előfordult. Nagykanizsai és debreceni növendékek közül is többen beszámoltak arról, hogy a speciális csoportokban, illetve a rendészek által felügyelt elkülönítés során (az elkülönítés gyakorlatát a következő, 2.9. alfejezet elemzi) tipikus büntetésnek számít a *sarokba állítás*, a „*rogyszerítés*” (guggoló pózban kitarított kéz), és a *takarítás*, esetenként *fogkefével kell a fogákat kitisztítani*. A takarítás

⁷⁸ CPT/Inf (99) 12, 24. pont.

⁷⁹ Szakmai Program 6. Melléklet Fegyelmi Eljárás szabályai 3. oldal. (A szabályzat az 5-8. oldala újrakezdődve ismétli a korábban leírtakat.)

büntetesként való alkalmazását a növendékek állításain túlmenően, a rendészek által vezetett írásos dokumentáció is megerősítette.

Mások megemlégtették, hogy a személyzet tagjai közül néhányan kiabálnak, durván beszélnek velük. A fiatalokkal szembeni verbális agresszióknak a látogatócsoport tagjai is fültanúi voltak. Az előző alfejezetben bemutatott fali táblákon nem csak a magatartási szabályokat, hanem megszegésük következményeit is feltüntették.⁸⁰ A kérdezés szankcionálására kötelező vízivást vagy versmásolást alkalmaztak. A látogatócsoport meggyőződhetett róla, hogy az egyik növendéknek százszor kellett leírnia egy füzetbe, hogy „*Nevelőmnek nem válaszolok úgy, hogy nem tudom*”.

A gyakorlat több szempontból is elfogadhatatlan. Egyrészt a kérdezést, az egyik alapvető információgyűjtésre, kapcsolatteremtésre szolgáló kommunikációs módot büntetendőnek állítja be, másrészt a büntetések nincsenek logikai kapcsolatban a „vétkekkel”, nem szolgálnak magyarázatául, nem eredményezik a hiba helyrehozását, javítását, csupán le akarják állítani az – esetenként csak a nevelő számára fárasztó vagy nemkívánatos – viselkedést. A megkövetelt másolási feladatok éppen ellentétesek azzal a céllal, hogy a növendékek megtapasztalják a tanulás értelmét, fontosságát. Hasonló a helyzet a takarítás büntetesként való alkalmazásával is. A javítóintézeti nevelésben a reszocializáció lépései között az egyik legfontosabb feladat a munkavégzés világára felkészíteni a fiatalokat. Abban az esetben, ha a növendékeknek büntetésből kell valamilyen szükséges feladatot – például takarítást – elvégezni, akkor lejáratódik a munka értéket teremtő funkciója. Mind a Nelson Mandela, mind a Havanna Szabályok kiemelik, hogy a munkavégzés nem lehet fegyelmi szankció.⁸¹

A hatályos jogszabályok, valamint a nemzetközi elvárások szerint kollektív büntetés még akkor sem alkalmazható, ha csoportosan követnek el fegyelmi vétséget.⁸² Ezzel szemben az egyik csoportnaplóban kollektív büntetésre utaló információk is szerepeltek.⁸³ A bejegyzés szerint az egyik gyermek sorozatos normaszegése miatt az egész csoportot eltiltották a tévézéstől, focizástól és zenehallgatástól. Ez az eljárás alkalmas a bűnbakképzés mechanizmusának beindítására, a csoporttagok zaklatásának áldozatául eshet az a személy, aki miatt egy egész csoport hátrányos helyzetbe kerül.

Az UNCAT 16. cikk 1. pontja értelmében, az állam köteles megtiltani minden, az egyezmény hatálya alá tartozó, rossz bánásmódot megvalósító cselekményt. Hasonló rendelkezéseket tartalmaz a Gyermekjogi Egyezmény 37. cikk a) pontja is. A tilalommal összhangban, a Gyvtv. 6. § (5) bekezdése kimondja, hogy minden gyermeknek joga van az emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással⁸⁴ - fizikai vagy lelki erőszakkal - szembeni védelemhez.

Bár a nagykanizsai vezető hangsúlyozta, hogy elítéli a testi fenyegetést, küzd azért, hogy ne ilyen eszközökkel éljenek a munkatársai, a látogatócsoport tapasztalata szerint nem sikerült megakadályoznia. Ügyészségi vizsgálat is indult közfeladatot ellátó személy által elkövetett bántalmazás büntetének alapos gyanúja miatt.⁸⁵

A testi fenyegetés, a kollektív büntetés, a takarítás, a másolás, valamennyi fent részletezett büntetés pedagógiai-pszichológiai és jogi szempontból egyaránt elfogadhatatlan tartalmi elemekre épül. A gyermek emberi

⁸⁰ Az egyik falra függesztett lapon kézzel írva ez áll: „*Ha ESZT nem tartod be és észre veszem, akkor ennek következményei LESZNEK!!! Tisztelettel növendéktársaimnak.*” (sic).

⁸¹ Lásd: Nelson Mandela Szabályok 43.1. e) pontja; és Havanna Szabályok 67. pontja.

⁸² Lásd Bvtv. 375. § (4) pont: „*A fegyelmi büntetés nem lehet megszegéenyítő, megalázó. Kollektív büntetés nem alkalmazható; ha a fegyelmi vétséget csoportosan követték el, az abban részt vevők csak egyénileg büntethetők.*” A kollektív büntetést tiltja a Nelson Mandela Szabályok 43.1. e) pontja; és Havanna Szabályok 67. pontja is.

⁸³ XY „*3 nap alatt 3 fegyelmi lapot hozott, ezért nincs a csoportban se zene, se TV, se foci! Addig, amíg mindegyiket ki nem váltják a csoportban úgy, hogy mindenki (minden egyes gyerek) adott napon legalább egy szóbeli dicséretet nem szerez. 3 nap alatt lehet újra zene, Tv és foci is, amennyiben mindenki ezt akarja.*” Részlet egy csoport naplójából.

⁸⁴ Lásd: UN Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 8 (2006), 22. pont.

⁸⁵ Lásd: Zala Megyei Főügyészség Közjogi Szakág 2016. jún. 29-én kelt, 414/2016-0981 iktatószámú feljegyzése. Az ügyész az iratokat megküldte a Nagykanizsai Járási Ügyészségnek a további szükséges intézkedések megtétele végett. Sajtóhírek szerint következménye is lett az ügyeknek: pl.: http://hvg.hu/itthon/20170307_javitointezet_nagykanizsa; http://hvg.hu/itthon/20170113_utotte_rugta_a_fiatalokat_egy_nagykanizsai_javitointezet_rendesze.

méltóságát sértő, megszégyenítő nevelési módszerek, illetve szankciók alkalmazása az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében nevesített megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmával összefüggő visszásságot okoz;

A Házirend szerint a javítóintézeti neveltek esetében fegyelmi büntetésként „zárt jellegű javítóintézeti részlegben való elhelyezés” alkalmazható.⁸⁶

A Bvtv. alapján a fiatalkorút zárt jellegű részlegre csak fegyelmi eljárás lefolytatását követően, büntetésként lehet elhelyezni,⁸⁷ amennyiben a javítóintézet rendjét ismételt és súlyosan megsérti. Erről az igazgató az intézeti tanács javaslata alapján dönt,⁸⁸ melyet megelőzően be kell szerezni a nevelő és a pszichológus véleményét.⁸⁹ A büntetés ideje alatt a fiatalkorú a javítóintézeten kívüli programon nem vehet részt, kimenőre, eltávozásra valamint szabadságra nem mehet.⁹⁰ A zárt jellegű intézeti részlegben való elhelyezés módjáról a Rendtartás 44. §-a részletesen rendelkezik, továbbá előírja, hogy a zárt részleg működésének rendjét a házirendben kell szabályozni.

A látogatáskor zárt jellegű részleg működésére vonatkozó szabályokat a Házirend nem tartalmazott. A Szakmai Programban a zárt jellegű részleg és a speciális csoport működésének elvei összemósódtak, melyet a gyakorlat is mutatott. A növendékek és nevelőik is úgy nyilatkoztak, hogy a „zártan működő speciális csoportba” büntetésből, a „többiek védelmében” kerülnek a fiatalok, ahol a többi csoporttól elkülönítve, szoros felügyelet alatt élnek. „Természetesen – egészíti ki a magyarázatot a meghallgatott munkatárs – ez az oda bekerült fiataloknak is az érdeke, hisz a szabálytudatnak ki kell alakulnia”. Ezekhez a csoportokhoz „mege erősített, az átlagnál határozottabb, nagyobb ellenáramot képviselő”⁹¹ nevelőket osztanak be.

A látogatócsoport a korábban említett speciális csoportokon túlmenően mindkét helyszínen további zártan működő csoportot is talált. Debrecenben a 3. számú javító, Nagykanizsán az előzetes részleg 2. számú csoportjának tagjai és nevelőik is úgy nyilatkoztak, hogy azok a speciális csoportokhoz hasonlóan zártan működnek.

Az általánosnál zártabban működő csoportban való elhelyezés a szabadságuktól megfosztott fiatalkorú már amúgy is jelentősen korlátozott jogainak további szűkítését eredményezi.⁹² Miután ez a további alapjogkorlátozás nem a javítóintézeti nevelés, mint speciális fogvatartás tényéből ered, alkalmazásához törvényes jogalapra, megfelelő jogállami garanciákra, illetve indoklásra van szükség.⁹³ Ezzel összhangban, a zárt jellegű részlegen történő elhelyezést csak fegyelmi eljárásban hozott, a kiszabott büntetés nemét és annak tartamát, a jogorvoslati jogról való kioktatást, továbbá a döntés indoklását tartalmazó határozatban lehet elrendelni.⁹⁴

Az intézményekben formálisan kialakított zárt jellegű részleg hiányában, az intézet rendjét megsértő fiatalokat büntetésként az általánosnál zártabban működő vagy speciális csoportokba helyezték. Az elhelyezés során sem a fegyelmi büntetések alkalmazásához kötődő eljárási garanciákat, sem a jogorvoslat lehetőségét nem biztosították. Továbbá mindkét helyszínen volt zártabban működő csoport az előzetes letartóztatásba helyezett fiatalkorúak részlegén is (Debrecen speciális csoport, Nagykanizsa 2. számú csoport), melyet a Bvtv. 414. §-a nem tesz lehetővé.

Aggodalomra ad okot az is, hogy az intézmények Szakmai Programja szerint a speciális – vagyis a helyi gyakorlatok szerint zártan működő, büntető funkcióval rendelkező – csoportba való elhelyezés időtartama *minimum* két hónap,⁹⁵ míg a Bvtv. alapján a zárt jellegű részlegre való

⁸⁶ Házirend Javítóintézeti neveltek 21. oldal.

⁸⁷ Bvtv. 378.§ (1) bekezdés.

⁸⁸ Bvtv. 378.§ (2) bekezdés.

⁸⁹ Lásd még a Gyvt. 66/O. § (1) bekezdését.

⁹⁰ Bvtv. 378.§ (5) bekezdés.

⁹¹ Szóbeli közlések Debrecenben és Nagykanizsán.

⁹² CPT/Inf (2011) 28, 55. pont.

⁹³ Lásd az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdését.

⁹⁴ Rendtartás 43. § (2) bekezdés.

⁹⁵ Lásd Szakmai Program 36. o.

elhelyezés tartama *legfeljebb* két hónap⁹⁶ lehet. Az utóbbi egyszer, további 1 hónappal meghosszabbítható.⁹⁷

Az Alkotmánybíróság határozata értelmében a jogbiztonság megköveteli az „*egyes jogintézmények működésének a kiszámíthatóságát is. Ezért alapvetőek a jogbiztonság alkotmányos követelménye szempontjából az eljárásjogi garanciák.*”⁹⁸ A javítóintézeti nevelésben lévő gyermekek büntetéséért az általánosnál zártabban működő csoportban, fegyelmi eljárás mellőzésével történő elhelyezése veszélyezteti az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdésében biztosított személyi szabadsághoz, valamint az Alaptörvény XXVIII. cikkében biztosított jogorvoslatához való jog érvényesülését.

A jutalmazásra vonatkozó előírásokat a Szakmai Program 7. számú melléklete tartalmazza. Jutalomra jogosít például a közösség érdekében végzett kiemelkedő munka, vagy az önmagához viszonyított fejlődő tendencia is. Adható egyéni és csoportos jutalom is, létezik tárgyjutalom, vagy valamilyen kedvelt tevékenység végzésére, intézeten kívül tölthető időre vonatkozó engedély. A jutalmaknak van büntetés-eltörlő hatása is.

A vizsgálat a jutalmazás kapcsán alapvető joggal összefüggő visszataszító körülményt nem észlelt.

2.8.3. Fiatalok egymás közötti kapcsolata

A CPT álláspontja szerint az őrszemélyzet feladata a fogvatartottak őrzésében arra is kiterjed, hogy megvédjék őket más fogvatartottaktól, akik kárt akarnak tenni bennük. A fogvatartottak közötti erőszakos cselekmények „*széles skálán jelennek meg, a zaklatás enyhe formáitól kezdve a nyílt megfélemlítésig és súlyos fizikai bántalmazásokig*” terjednek.⁹⁹

A gyerekekkel foglalkozó munkatársak többsége mindkét intézményben azt állította, hogy szóváltások gyakrabban, durva, verekedésig fajuló viták csak ritkán fordulnak elő a fiatalok között. Elmondásuk szerint a fiúk próbálják egymást lenyugtatni.

A meghallgatott gyermekek egy része azt mondta, „*jól kijön*” a társaival. Voltak, akik igyekeztek távol tartani magukat a többiektől, mások féltek a zaklatásoktól, panaszkodtak az annak következtében létrejövő kiborulásukra. A fenyegetések – mondták – egyik formája az „*árnyékolás*”, olyan bokszt, melyben az ütés még a bevitelét megelőzően leállításra kerül. Ennek gyakoriságát jelzi, hogy a speciális csoportra vonatkozó eligazító-tábla tiltólistáján is szerepelt. Meséltek a „*bebalhézgatásról*”, azaz addig cikizik, piszkálják egy-egy társukat, míg az fegyelmi vétséget követ el. Volt, aki hozzáfűzte, megtanulta már kikerülni ezeket a helyzeteket. Azok, akiket a csoport – viselkedésük, valamilyen tulajdonságuk, a „*másságuk*”, például testszaguk vagy nőies gesztusaik miatt – kiközösít, akik emiatt, vagy más okból kifolyólag rosszabb pszichés állapotban vannak, sérülékenyebbek, gyakrabban lesznek a többiek célpontjai.

A magukat megvédeni nem tudó áldozatok gyakrabban voltak elkülönítve a többiektől. Néhány munkatárs megjegyezte, hogy bár négy szemközti helyzetben képes segítséget nyújtani a kiközösített fiataloknak, de úgy érzi, csoportos keretek között nem tud hatékonyan fellépni a zaklatások ellen. A látogatócsoport véleménye szerint az intézetek munkatársai nincsenek kellően felkészülve, felkészítve arra, hogy miként lehetne egy-egy csoport tagjainak attitűdjét a másság, például a meleg identitás irányába elfogadóbbá tenni, holott egyes szakmai dolgozók becslése szerint a növendékek 10%-a homoszexuális. Azok a fiatakorúak, akik valamely kiszolgáltatott csoportnak – mint például az LMBT,¹⁰⁰ a fogyatékosokkal élők, speciális szükségletűek – a tagjai különösen veszélyeztetettek, így az ellenük irányuló atrocitások megelőzése és felderítése érdekében a személyzet kiemelt figyelmére lenne szükség.

⁹⁶ Btv. 378. § (3) bekezdés.

⁹⁷ Btv. 378. § (4) bekezdés.

⁹⁸ 75/1995. (XII. 21.) AB határozat

⁹⁹ CPT/Inf (2001) 16, 27. pont.

¹⁰⁰ LMBT (vagy angolul LBGT illetve tovább bővítve LBGTQI) a Leszbikusok, Melegek, Biszexuálisok, Transzneműk kezdőbetűiből származó betűszó.

A javítóintézetek munkatársai igyekeznek a napirend alakításával, a foglalkozásokkal, a szinte állandó felügyelet biztosításával megakadályozni a tettlegességig fajuló piszkálódást. Az óvintézkedések, a büntetéstől való félelem ellenére előforduló bántalmazások felderítését nehezíti, hogy a fiatalok legtöbbször csak később, hetek múlva jelzik valamelyik bizalmi személynek az esetet. Sérülések esetén gyakori, hogy az áldozat véletlen balesetként állítja be az eseményt. Így történt rövidebb látogatást megelőzően Debrecenben, ahol az egyik fiatalokorú – egy állítólagos baleset következtében – kórházi kezelésre szorult. A személyzet az esetet rendkívüli eseményként jelentette, és azt kivizsgálták. A vizsgálat megállapította, hogy a fiatalokorú 8 napon túl gyógyuló sérülését az egyik fogvatartott okozta.

A személyzet feladata a fogvatartottak társaik általi zaklatásától való védelme. *Ha a személyzet nem képes kellő hatékonysággal fellépni a fiatalokorúak között előforduló erőszakokkal szemben, az veszélyezteti az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében tilalmazott embertelen, meggalázó bánásmód érvényesülését.*

2.9. Korlátozó intézkedések, kiemelés a csoportból, a biztonsági elkülönítés gyakorlata

Mindkét intézetben van biztonsági elkülönítő helyiség, ahova az ön- és/vagy közveszélyes állapotban lévő fiatalokorúkat a jogszabályi előírásoknak¹⁰¹ megfelelően lehet elhelyezni. A debreceni biztonsági elkülönítőt a 2016-os évben egyszer sem, míg a nagykanizsai működésének kezdete óta egyetlen alkalommal, 2015 decemberében használták. Az elkülönítő 170 perces tartó használata szabályos volt, a személyzet a rendkívüli esemény esetén alkalmazandó előírásoknak megfelelően járt el. A biztonsági elkülönítő a látogatás idején megfelelő állapotban volt.

Bár a debreceni biztonsági elkülönítőt 2015-ben felújították, a látogatáskor egy beázás miatt ismét foltos volt a plafonja, és fojtó bűz terjengett a helyiségben. Az emberi tartózkodásra alkalmatlan állapotú biztonsági elkülönítő veszélyeztette az Alaptörvény II. cikkében biztosított emberi méltósághoz való jog érvényesülését.

A gyerekek felügyeletét ellátó személyek egy riasztógomb megnyomásával rendbontás, illetve más intézkedést követelő esemény előfordulásakor a rendészek segítségét kérhetik. A rendészek a segélykérő tartózkodási helyének azonosítását¹⁰² követően, 1-2 percen belül a hívás helyére érkeznek. A fiatal csoportból való kiemelését a rendészeti vezető rendeli el szóban, és egyúttal utasítást ad a növendék kísérésére és megfigyelésére. *„Mivel kamerarendszerünk gyakorlatilag mindent rögzít, így a rendészeti folyosón történő mozgás és történés mozgókép formájában tárolva van. Éppen ezért az ellenőrzésről nem készítünk papíron feljegyzést”*¹⁰³ – állította az egyik rendészeti vezető.

Nagykanizsán valamennyi biztonsági elkülönítésről nyilvántartást vezettek, amelyben a riasztás okát is feltüntették. A jegyzőkönyvek szerint riasztásokra egészségügyi vagy fegyelmi okokból került sor. Az egészségügyi problémák esetén az ápoló személyzet értesítését követően többnyire az egészségügyi részlegre kísérték a fiatalot. A fegyelmi vétségek jelentős részében agresszív viselkedés megakadályozása, leállítás miatt (pl. *dühöng, lökdösődik, verekszik, rúgja a rácsot*), máskor engedetlenség miatt kérték az elvezetést (pl. *nem veszi be a gyógyszert, alvást mímelve a padra fekszik, vetkőzik, tisztelen*).

Az elkülönítés Nagykanizsán a rendészeti folyosó „várakozónak” nevezett szobájában, Debrecenben a „rácsosban” történt. Mindkét intézetben jelezték, hogy az említett helyiségekben nem csak elkülönítés céljából tartózkodnak a fiatalok. Szállítás előtt is odakísérik őket, és a kimenőről visszatérők is odaérkeznek.

A nagykanizsai „várakozónak” nincs ablaka a külvilágra. Természetes fény csak akkor jut be, ha a helyiségből nyíló illemhely ajtaját kinyitják. Más lehetőség hiányában, a helyiség szellőztetése is WC ajtón keresztül történt. A helyiségben nem volt kamera, csak tűzjelző. Az egyágas helyiség relaxálóval és ráccsal borított ablaka a rendészeti folyosóra néz, melyen keresztül az ott tartózkodó személyt meg lehet figyelni. A látogatás idején a „várakozó” több alkalommal is használatban volt.

¹⁰¹ Btv. 369. § (1) b) pont; Rendtartás 5. fejezet.

¹⁰² A hely beazonosítását a beléptető kártyák előírás szerinti használata, valamint az ellenőrző kamerák képe teszi lehetővé.

¹⁰³ Részlet az NMM számára átadott, elkülönítésekről készült írásos összefoglalóból.

Első esetben egy epilepsziás rohamon átesett növendék az ágyon fekvé várt a mentőt. A másik esetben egy rendbontást elkövető fogvatartott – az egyik rendész társaságában – állt a sarokban. Ha több fiatalkorú elkülönítésére van szükség, akkor az ugyanazon a folyosón található ügyvédi beszélőt vették igénybe. A nagykanizsai „várakozó” fizikai körülményei megfelelőek voltak.

A debreceni „rácso” szintén a földszinten, a rendészeti folyosón található, pontosabban a folyosó vége lett ráccsal leválasztva. A rendészek az ott tartózkodó személyt kamerával és személyesen is megfigyelhették. A „rácsohoz” sem illemhely, sem mosdóhelyiség nem tartozott. Az interjúk szerint az ott elhelyezett fiatalok szükség esetén a rendészeti WC-t használhatták, ahol kamerás megfigyelés nem volt. Néhány fogvatartott beszámolt arról, hogy abban az illemhelyiségben több esetben előfordult tettelegesség. A rácsozott ablakú, 3 m² alapterületű helyiségben két mozgatható szék és egy radiátor volt. A feszült, agresszív állapotban lévő fiataloknak a „rácso” történő elhelyezése balesetveszélyes, *veszélyezteteti az Alaptörvény XX. cikkének (1) bekezdésében deklarált testi és lelki egészséghez való jog érvényesülését.*

A nagykanizsai igazgatóhelyettes a vezetői meghallgatás során úgy fogalmazott, hogy „a rendészeknek elvileg nincs dolga a gyerekekkel, csak kritikus szituációban erősítik a nevelőt. Ha egy gyermek elveszíti a kontrollját, veszélyes lehet a társaira, önmagára, nevelőre, akkor lépnek fel a rendészek.” A gyakorlat és a dokumentáció azonban arról árulkodik, hogy az elkülönítést követően is legtöbbször csupán a rendész vagy a rendészeti vezető figyelte meg, beszélgetett a kiemelt növendékekkel, és döntött arról, hogy mikor lehet feloldani az elkülönítést. A rendészek állítása szerint „ők már rutinosak. Ők tudják, hogy a fiatal mikor engedhetik vissza a közösségbe.” Néhány esetben a helyzet kezeléséhez a pszichológus, vagy vezető beosztású pedagógus segítségét kérték.

Az Alaptörvény IV. cikkében biztosított személyi szabadsághoz, továbbá az Alaptörvény XX. cikkének (1) bekezdésében biztosított testi és lelki egészséghez való joggal összefüggésben visszásságot okoz, hogy a nagykanizsai intézetben az ön- és közveszélyes állapotban lévő fiatalkorúak elkülönítésének feloldása a rendészek hatáskörébe tartozik.

Debrecenben a „rácso” kísért fiatalhoz általában pszichológust hívtak, aki aztán a saját szobájában kezdeményezett beszélgetést, és ő az, aki javaslatot tett a csoportba való visszatérésre. Itt is volt példa rá, hogy otthonvezető vagy igazgatóhelyettes is beszélt a fiúkkal a csoportba visszatérés előtt.

Egy alkalommal azt rögzítették, hogy XY „egészségügyes nyugtatót adott” a kiemelt növendéknek. Ez a személy az intézettől kapott tájékoztatás szerint gyermek- és ifjúságfelügyelő végzettséggel rendelkezett. A feljegyzés nem szólt arról, hogy tartózkodott-e orvos az intézetben, adott-e utasítást¹⁰⁴ arra vonatkozóan, hogy az egészségügyi dolgozó adhat-e nyugtatót a fiatalembernek, és arról sem, hogy a későbbiekben megtörtént-e az orvos értesítése.

Az Alaptörvény XX. cikkének (1) bekezdésében biztosított testi és lelki egészséghez való joggal kapcsolatos visszásságot eredményez, ha az egészségügyi szakdolgozó orvosi utasítás nélkül ad nyugtatót a fiatalkorúnak.

Nagykanizsán az intézet megnyitása óta a 2016-os látogatás idejéig 73 alkalommal történt riasztás. Az esetek megközelítőleg 45%-ában lett pontosan feltüntetve az elkülönítés kezdő időpontja mellett a zárás is, ennek alapján az látható, hogy az időtartam 10 perc és közel 3 óra között váltakozott. A debreceni nyilvántartás kevésbé követhető, ott nincs elkülönített dokumentációja a „rácso” használatának. A látogatást megelőző másfél hónap bejegyzései szerint 11 alkalommal került sor elkülönítésre.

A fiatalok elkülönítésének gyakorlata a felsorolt kifogásokon túlmenően alapvetően is aggasztó. Az elkülönítésre mind a dokumentáció, mind a szóbeli közlések alapján a legtöbb esetben azért került sor, mert a nevelő úgy ítélte meg a helyzetet, hogy az veszélyes lehet a

¹⁰⁴ Lásd Eütv. 130. § (1) és (4) bekezdés: „A kezelőorvos - feladatkerében - jogosult a beteg ellátásában közreműködő egészségügyi dolgozók részére utasítást adni. Az utasításnak egyértelműen tartalmazni kell az ellátandó feladatot, annak idejét, helyét és - amennyiben szükséges - a közreműködésre felkérendő további egészségügyi dolgozók nevét és munkakörét... Az utasítás keretein belül az egészségügyi dolgozó - szakmai kompetenciájának keretei között és felkészültségének megfelelően - önállóan határozza meg a általa elvégzendő feladatok végrehajtásának módját és sorrendjét.”

fiatalkorúra vagy társaira. A Rendtartás szerint az „ön- vagy közveszélyes magatartás megszűnéséig”¹⁰⁵ a biztonsági elkülönítőbe helyezhető a fiatalkorú. Erre vonatkozóan a Bvtv. részletes szabályozást tartalmaz, és az eseményt rendkívüli eseménynek¹⁰⁶ minősíti. A meglátogatott javítóintézetek azonban nem nevesítették biztonsági elkülönítésként az eljárást, nem tekintették rendkívüli eseménynek, és nem alkalmazták a biztonsági elkülönítésre vonatkozó szabályokat.

A javítóintézetekben tapasztalt elkülönítési gyakorlat az Alaptörvény B) cikke (1) bekezdésében rögzített jogállamiság elvéből eredő jogbiztonsággal és az Alaptörvény IV. cikke (2) bekezdésében meghatározott szabadsághoz és személyi biztonsághoz való joggal összefüggő visszásságot eredményez. Mindez 18 évesnél fiatalabb fogvatartott esetében az Alaptörvény a XVI. cikke (1) bekezdésében deklarált, a gyermeknek a megfelelő szintű fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogával összefüggésben is visszásságot okoz.

2.10. Kapcsolattartás

A javítóintézetbe utalt fiatalok a külvilággal különböző formában tarthatják a kapcsolatot.¹⁰⁷ A levél- és csomagküldés és fogadás gyakorlatára általában nem tettek kritikai észrevételt a meghallgatottak. Megelégedettséggel tapasztaltam, hogy a Házirend a Kapcsolattartás fejezetében nevesíti, hogy az NMM feladatainak teljesítésére felhatalmazott munkatársakat is kereshetik a fogvatartottak.

2.10.1. Személyes kapcsolattartás

A nagykanizsai telephely kiválasztásának elsődleges indoka az volt, hogy ilyen típusú feladatellátás korábban a Dunántúlon nem volt. Remények szerint az új helyszínnek köszönhetően jelentősen csökkenthető lesz a távolság a dunántúli lakóhellyel rendelkező javítóintézetbe utalt fiatalok és családtagjaik között, ami a személyes kapcsolattartást nagyban megkönnyítheti.

Ezzel szemben még a látogatás idején is voltak az ország keleti határa mentéről származó fogvatartottak Nagykanizsán. Számos áthelyezési kérelem indokaként is a családhoz való közelebb kerülés szerepelt, melyet a személyes meghallgatások során sok esetben rosszabb közérzetükkel, a megtapasztalt nagyobb szigorral és a büntetés-végrehajtási intézeteknél kedvezőtlenebb telefonos kapcsolattartási lehetőséggel egészítettek ki a fiatalok.

Az NMM látogatásának idején a látogatók fogadásának gyakorisága havi két alkalom volt, amelynek időtartama 30 és 120 perc között változott. A bűnelkövető gyermekek sikeres reintegrációjának egyik kulcsa lehet a család működési rendszerébe való beavatkozás. Mindkét intézetben kifejtették, hogy törekednek a látogatások során a szülők megismerésére. A debreceni pszichológusok alkalmanként interjúkat is készítettek az anyákkal. A beszámolók ellenére azt tapasztaltam, hogy a Bvtv. által biztosított¹⁰⁸ kapcsolattartási formák közül, a családi konzultációban vagy családterápiás foglalkozásokban rejlő lehetőségekkel egyik helyszínen sem éltek. A szakértő közreműködésével tartott ülések hozzásegíthetnek a bűnözéshez vezető út feltárásához, feltérképezhetik a családok erőforrásait, újfajta, a korábbinál hatékonyabb kommunikációs stílus kialakításához vezethetnek, s így csökkenthetnék a bűnismétlés kockázatát, hozzájárulhatnak a reintegráció sikeréhez. A családi kapcsolatok normalizálódását, a kötődés erősödését eredményezheti, hogy ezek a foglalkozások extra találkozási alkalmakat jelenthetnek a résztvevőknek. A foglalkozásokat a fiatalnak vagy törvényes képviselőjének kellene kérelmeznie. Az érdektelenség mögött információhiány is állhat, egyetlen fogvatartott sem említette ezt a

¹⁰⁵ Rendtartás 10. § (1) bekezdés.

¹⁰⁶ Bvtv. 369. és 370. §.

¹⁰⁷ Bvtv. 357. § (8) bekezdés: „A fiatalkorú kapcsolattartásának formái: a) levelezés, b) csomagküldés, c) telefonbeszélgetés, d) látogatás, e) kimenő, f) eltávozás, g) szabadság, h) családi konzultáció.”

¹⁰⁸ Bvtv. 365. § (1), (2) bekezdés: „A fiatalkorú vagy a törvényes képviselő kérelmére, az igazgató engedélyével, háromhavonta családi konzultáción vehet részt, amely a javítóintézetben megvalósuló kötetlen kapcsolattartási forma. A családi konzultáción a szülő, valamint az vehet részt, aki a Polgári Törvénykönyv alapján a fiatalkorúval kapcsolattartásra jogosult, kivéve ha a bíróság, vagy a gyámhatóság a kapcsolattartási jogot korlátozta vagy megvonta. A fiatalkorú vagy a törvényes képviselő kérelmére, az igazgató engedélyével családterápiás foglalkozáson vehet részt.”

találkozási lehetőséget, és a megkérdezett szakszemélyzet sem rendelkezett meggyőző ismeretekkel. A javítóintézetek hatékonyabb tájékoztatással elősegíthetnék e foglalkozási formák terjedését.

A Bvtv. 194. § alapján, a családi kapcsolatok ápolása a fenti formában, a büntetés-végrehajtás intézeteiben fogvatartott fiatalok számára is elérhető. Sőt, számukra a rendeleti szintű szabályozás lehetővé teszi, hogy bizonyos feltételek esetén az intézet is kezdeményezhesse a családterápiás foglalkozásokat.¹⁰⁹ Sajnálatos, hogy ez a lehetőség a javítóintézetekre vonatkozó Rendtartásban nem szerepel. A jogszabálybeli eltérés nem indokolt, mert mindkét társadalmi csoportban olyan fiatalokról van szó, akik esetében a bűnmegelőzés és a reintegrációra való törekvés miatt egyformán fontos a családi kapcsolatok javítása. *Az indokolatlan különbségtétel az Alaptörvény XV. cikke (2) bekezdésében deklarált hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggő visszásságot eredményez.*

2.10.2. Telefonbeszélgetések

A mobiltelefon a kapcsolattartás olyan eszköze, melyre hetente két alkalommal, 10-10 perces időtartamban van lehetőségük mind a javítóintézeti nevelésre ítélt, mind a javítóintézetben előzetes fogvatartás miatt elhelyezett fiataloknak. Az IM rendelet értelmében¹¹⁰ a büntetés-végrehajtási intézményben elhelyezett fogvatartottak heti telefonálási ideje a rezsimbe sorolásuktól függően változik. Előzetes fogvatartottak hetente 70-105 percet telefonálhatnak. A jogerősen elítélt fogvatartottak számára engedélyezett telefonálásra fordítható idő hetente 10-75 perc között változik. A 4. táblázat mutatja be az egyes rezsimekre vonatkozó értékeket.

4. táblázat. Az IM rendeletben meghatározott engedélyezett telefonálási idők

Engedélyezett heti telefonálási idő (percben)	Rezsím								
	fegyház			börtön			fogház		
	szigorú	általános	enyhe	szigorú	általános	enyhe	szigorú	általános	enyhe
	10	30	40	20	30	50	30	50	75

A táblázatból látható, hogy a büntetés-végrehajtás intézeteiben kizárólag a fegyház és a börtön végrehajtási fokozatban a szigorú rezsimbe sorolt elítéltek esetében rövidebb vagy azonos a hetente telefonálásra fordítható idő a javítóintézetben engedélyezetttnél. A többi rezsim esetében a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak helyzete a telefonon keresztül történő kapcsolattartás szempontjából kedvezőbb, mint a javítóintézetekben. A jogszabály jelenlegi formájában nem áll összhangban a családi kötődések fenntartására vagy helyreállítására irányuló célkitűzéssel. Az Európai Börtönszabályok bármilyen korú fogvatartott esetében úgy rendelkeznek, hogy a fogvatartottnak engedélyezni kell, hogy „a lehető legnagyobb gyakorisággal érintkezzenek [...] családjukkal, harmadik személyekkel...”,¹¹¹ mely különösen fontos fiatalok esetében.

A telefonálás időtartamának a látogatáskori korlátozása nem volt jogszabálysértő, azonban nem volt tekintettel a gyermek mindenképp felett álló érdekére,¹¹² ami egyrészt veszélyezteti a Gyermekjogi Egyezményben deklarált gyermeki jogok érvényesülését, másrészt a 2.10.1. alfejezetben kifejtett indokok alapján az Alaptörvény XV. cikke (2) bekezdésében biztosított hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggő visszásságot okoz.

A fiatalok kihangosított telefonon keresztül érintkezhetnek az engedélyezett kapcsolattartó személyekkel. Az ellenőrzött telefonálás a beszélgetés tartalma vagy stílusa miatt egyaránt

¹⁰⁹ IM rendelet 157. § (1) bekezdés: „családterápiás foglalkozáson való részvételt a bv. intézet is kezdeményezheti, ha a fiatalok és a vele kapcsolatot tartó hozzátartozója közötti viszony megromlása tapasztalható.”

¹¹⁰ Előzetes fogvatartottak esetében: IM rendelet 187. § (1) b), 188. § (1) b) és 199. § (1) b) pontok, jogerősen elítéltek esetében: IM rendelet 39. § (1) b), (2) c), (3) c), 40. § (1) b), (2) c), (3) c), 41. § (1) b), (2) c), (3) c) pontok.

¹¹¹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2006. január 11-én elfogadott, a Miniszteri Bizottság Európai Börtönszabályokról szóló R/2006/2. sz. ajánlása a Tagállamok számára, 24.1. pont.

¹¹² Vö.: Egyezmény 3. cikk.

megszakítható. Néhányan kifogásolták, hogy megtiltották nekik, hogy roma nyelven beszéljenek a hozzátartozóikkal. Történt ez annak ellenére, hogy valamennyi megkérdezett munkatárs 60%-osnál magasabbnak ítélte a roma származásúak arányát a fogvatartottak között. Nagykanizsán 80-85%-os, Debrecenben 90%-os arányt is becsültek. Elhangzott olyan, erősen előítéletes gondolkodásmódról árulkodó megjegyzés is, hogy „a növendékek 99%-a roma, még az is cigány, akin nem látszik”.

Az Alaptörvény értelmében, a Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználatához. A roma nemzetiségű fiatalok anyanyelvhasználatának az ellenőrzött telefonbeszélgetések kapcsán történő korlátozása az Alaptörvény XXIX. cikke (1) bekezdésében biztosított anyanyelvhasználatához való joggal összefüggő visszásságot okoz.

A látogatáskor Nagykanizsán az ügyvédi beszélőként használt helyiségben – az intézet vezetőjének állítása szerint tévedésből – egy felirat volt olvasható, ami a beszélgetés ellenőrzésére és a félbeszakítás lehetőségére hívta fel a figyelmet. Az interjúk alátámasztották, hogy a fiatalok egy része úgy hitte, az ügyvédjével is csak kihangosítva beszélhet telefonon, holott a védővel történő kapcsolattartás során a beszélgetés tartalma nem, csupán a hívott fél kiléte ellenőrizhető.¹¹³ Több fiatal azonban tisztában volt vele, hogy ellenőrzés nélkül beszélhet az ügyvédjével. Ezt az információt a Házirend is tartalmazta.

Az ügyvédi kommunikációra vonatkozó félreérthető információ, a Házirendben található jogszerű szabályozás mellett is, *veszélyeztette az Alaptörvény XXVIII. cikke (3) bekezdésében biztosított védelemhez való jog érvényesülését.*

2.10.3. Külföldi állampolgárok kapcsolattartása

A levelezéssel kapcsolatosan egy külföldi állampolgár megemlítette, hogy nehézségekbe ütközik a bélyeg beszerzése, továbbá a nemzetközi híváskezdeményezés engedélyezésének hiányában, a Németországban élő testvérével több esetben sem tudott kapcsolatba lépni. Felhívom a figyelmet, hogy amennyiben a szóban forgó külföldi egy büntetés-végrehajtási intézetben lenne fogvatartott, akkor az IM rendelet¹¹⁴ értelmében, még letéti pénz hiányában is, havi egy alkalommal küldhetne levelet a hozzátartozójának. A német fiú, más lehetőség hiányában, a korábbi magyarországi nevelőjével tart rendszeresen kapcsolatot. A látogatást követő héten a német nagykövetség egyik munkatársa is meglátogatta a német állampolgár fiúkat.

A kapcsolattartás menetében a büntetés-végrehajtás intézeteiben és a javítóintézetekben elhelyezett fogvatartottak közötti eltérő eljárás mód az Alaptörvény XV. cikke (2) bekezdésében biztosított hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggő visszásságot okoz.

2.11. Panaszmechanizmus

A rossz bánásmód megelőzésének egyik leghatékonyabb eszköze, ha az intézményben élők az elhelyezésükkel kapcsolatos, illetve egyéb sérelmeiket a lehető legrövidebb időn belül jelezhetik a személyzet felé. „A panasz módjára és a kivizsgálás rendjére vonatkozó szabályokat a Házirend rögzíti.”¹¹⁵ A Házirend a panaszjog tárgyalása kapcsán a szolgálati út betartására hívja fel a figyelmet, megemlíti a panaszládákat, és azt, hogy „jogod van panasszal fordulni szóban vagy írásban az igazgatóhoz”.¹¹⁶ Sajnálatos módon, a Házirend a panaszok regisztrációjának, kivizsgálásának, illetve a panaszos tájékoztatásának rendjére vonatkozóan semmiféle szabályt sem tartalmaz. A Debrecenben látott házirend-értelmezésben szintén elsikkadt az anonim panaszlehetőség.

A meghallgatott munkatársak Nagykanizsán azt hangsúlyozták, hogy az a kívánatos, ha a fiatalok a nevelők felé jelzik a problémákat, akik az otthonvezetők felé továbbítják azokat, és az

¹¹³ 419.§ (2) bekezdés a) pont.

¹¹⁴ IM rendelet 171.§ (2) bekezdés: „Ha a külföldi elítéltnak nincs letéti pénze, a hozzátartozó részére havonta egy alkalommal - a bv. intézet költségére - küldhet levelet.”

¹¹⁵ SZMSZ 15. oldal.

¹¹⁶ Házirend I. fejezet 1. Jogaid 11. bekezdés, 2-3., és 40. oldal.

rajtuk keresztül jut el a megbízott igazgatóhoz, vagyis az alkalmazottak számára rendszeresített szolgálati utat írták le.

A fiatalok többsége egyik meglátogatott intézményben sem volt tisztában azzal, hogy a panaszládán keresztül – akár névtelenül is – jelezheti esetleges kifogásait az igazgató, vagy a fenntartó felé. Sajnálatos, hogy az a vélekedés terjedt el közöttük, hogy például a rendészek túlkapasai miatt „*felesleges az ügyészeknek vagy bárkinek panaszkodni*”. Állításuk szerint a rendészek azt hangoztatják, hogy mivel ők „*együtt kávéznak az ügyészekkel, egy esetleges vizsgálat során inkább nekik hinnének*”. Néhány növendék megemlítette, hogy a napi átadások alkalmával közvetlenül lehet szólni az nyilvánosan igazgatónak.

A szóbeli, nyilvános jelzésen túlmenően feltétlenül szükség lenne arra, hogy a megtorlástól, büntetéstől féltő fiatalok anonim módon is jelezhessék a problémáikat. Nagykanizsán és Debrecenben ki volt helyezve 3-3 panaszláda. Nagykanizsán zavar mutatkozott a három panaszláda funkciójának elkülönítésében. Az ügyészségnek szóló panaszládát ismerték, amelynek tartalmát az ügyészek rendszeresen ellenőrizték. A másik két panaszládát, melyek üritésére még nem került sor, hol a címzetek (vezető és fenntartó), hol a feladók (ellátottak, hozzátartozók) szerint vélték megkülönböztetni. A panaszládák anonim használatát nehezíti, hogy a vonulás szigorú rendje szerint „csak felnőtt jelenléte mellett”¹¹⁷ lehet közlekedni. Nagykanizsán a kihelyezett dobozokat kamera is figyeli.

A székelyintézményben az aulába voltak kihelyezve a panaszládák. Két panaszláda az ügyészeké, náluk van a kulcs is, az egyikbe a fiatalok, a másikba a hozzátartozók helyezhetik el észrevételeiket. A látogatást megelőző egy évben az ügyészi vizsgálatok ügyészi intézkedésre okot szolgáló eseményt nem tártak fel. A harmadik panaszláda az igazgató számára megfogalmazott kritikák számára volt kihelyezve, aki azt heti rendszerességgel üritette. Állítása szerint 2016-ban az ő panaszládájában egyszer sem volt semmi.

Az anonim panaszvételi-lehetőség ismertetésének a hiánya, valamint a panaszládák üritésére, a panaszok regisztrálására, kivizsgálására, és a panaszosok tájékoztatására vonatkozó szabályoknak a hiánya veszélyezteti az Alaptörvény XXV. cikkében biztosított panaszjog érvényesülését.

3. Összefoglalás

A magyarországi javítóintézeti férőhelyek száma 2015-ben mintegy 25%-kal bővült. Az EMMI Debreceni Javítóintézetének újonnan létesült nagykanizsai telephelye 2015 decemberétől fogadja fiatakorúakat. Az NMM 2016 szeptemberében meglátogatta a debreceni székelyintézményt és dunántúli telephelyét. Mindkét intézet együttműködött az NMM munkatársaival, támogatták a vizsgálat lefolytatását.

A székelyen és telephelyén javítóintézeti nevelésre ítélt, és előzetes letartóztatásba helyezett fiúk elhelyezésére van mód. A 140 férőhelyes anyaintézmény teljes kihasználtsággal működött. A 108 férőhelyes telephely telítettségi mutatója félévvel a megnyitása után 50% körül mozgott. Egyik helyszínen sem volt utógondozott. Ezt az ellátást azok a fiatalok nem igényelhetik, akik jó magaviseletükkel elérik, hogy a javítóintézeti nevelést megszakítva ideiglenesen elbocsátásra kerüljenek. Megfontolásra ajánlom a hatályos jogszabály módosítását annak érdekében, hogy ilyen esetben is legyen lehetőség az utógondozás kérvényezésére.

Nehézséget jelentett a befogadó csoportok jogszabálynak megfelelő működtetése. Az intézetekbe bekerülőknél mintegy 60%-át tudták a befogadó csoportokban elhelyezni a tettehársi, életkori elkülönítések kötelezettsége miatt. A befogadó csoportba kerültek viszont a megengedett egy hónap helyett átlagosan 90 napot töltöttek el ott. Megszégyenítő, amennyiben befogadáskor az orvosi vizsgálat a feltétlenül szükségesnél több személy jelenlétében zajlik. A meglátogatott javítóintézetek Szakmai Programja és gyakorlata az életkori elkülönítés előírását a hatályos jogszabálynál szűkebben értelmezte. Csak a 14 éven aluliak esetében tartotta

¹¹⁷ Házirend előzetes fogvatartottak 42. oldal.

szükségesnek, hogy olyan csoportba helyezze őket, ahol nincsenek 16 évesnél idősebbek. A 16 éven aluliak elkülönítése a többi fogvatartottól esetleges.

Mindkét intézetben volt 1-1 speciális csoport, ahova átmenetileg, büntetésből helyezték el a fiatalokat. Így azonban nem tudott a speciális csoport célja – a fokozott védelem, támogatás biztosítása a fogyatékossgal élő, beilleszkedési- vagy személyiségzavarral küzdő fiatalok számára – érvényesülni. A speciális, és mindkét helyszínen 1-1 további csoport a többinél zártabban működött. Az NMM megállapította, hogy a zárt és a speciális csoport működési rendje összemosódott. Zárt jellegű intézeti részleg működtetésére az előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok esetében nem adnak a jogszabályok lehetőséget, ennek ellenére mindkét helyszínen volt egy-egy ilyen csoport. A zárt jelleggel működő csoportokba fegyelmi eljárás mellőzésével, a jogszabályi garanciák érvényesítése nélkül történő elhelyezés veszélyeztető a jogbiztonság, a személyi szabadsághoz, a jogorvoslathoz való jognak a vonatkozásában.

Hasonlóan visszásságot eredményez, hogy az aktuálisan önmagát vagy más veszélyeztető, illetve a normaszegő fiatal mindkét javítóintézetben kiemelték a csoportjából és elkülönítették anélkül, hogy a kötelező jogszabályi eljárásrendet követve rendkívüli eseményként kezelték volna a helyzetet. Az elkülönítés helyszínére – Nagykanizsán a „várakozóba”, Debrecenben a „rácsoiba” – a rendészek kísérték a fiatalot. Nagykanizsán leggyakrabban a rendészek, Debrecenben többnyire a pszichológusok hozták meg azt a döntést, hogy mikor oldható fel az elkülönítés. Ez a gyakorlat visszásságot eredményez a jogi kontroll nélküli további szabadságmegvonás létrehozása, a rendészekre ruházott túlzott hatáskör, valamint a debreceni „rácsoi” fizikai sajátosságai miatt. A jogszabály szerint az ön- és közveszélyes állapotban lévő fiatalokat a biztonsági elkülönítésben kell elhelyezni, mely Debrecenben a látogatás idején használhatatlan állapotban volt.

Az elhelyezés tárgyi körülményei Nagykanizsán kiválóak voltak, Debrecenben főként a vizesblokkok némelyikében látszott, hogy szükséges lenne a felújítás. A személyes tárgyak mindkét helyszínen hiányoztak, ami Nagykanizsán a dekoráció sivársága miatt még szembetűnőbb volt. A személytelenséget fokozta a saját ruha viselésére vonatkozó tilalom is.

Az élelmezés minőségére és mennyiségére Nagykanizsán érkezett néhány panasz, a meghallgatottak jelentős része azonban mindkét helyszínen elégedett volt. Az étkezésre fordítandó minimum összegnél az áttanulmányozott időszakban több került felhasználásra. Az étlapok alapján megállapítható volt, hogy az intézmények a tájékoztatási kötelezettségüknek nem tettek teljes körűen eleget, valamint, hogy a hús-készítmények gyakorisága a megengedett mérték kétszeresét érte el. A megtekintett időszak változatossági mutatója megfelelő volt.

Az ellátás személyi feltételeinek biztosítására mindkét intézmény törekedett. Néhány munkakör esetében azonban az alkalmazottak száma nem érte el a Rendtartásban előírt létszámot. A látogatás idején kevés volt Nagykanizsán a pszichológus, és nem állt orvos főállásban alkalmazásban, egyik helyszínen sem volt elegendő utógondozó és ápoló. Az ápolók egy része, és a debreceni gyermekfelügyelők 30%-a nem rendelkezett a szükséges szakképesítéssel. A munkatársak között tapasztalt nemi eltolódás a férfiak irányába alkalmazkodik ahhoz, hogy ezekben az intézetekben csak fiúk ellátására kerülhet sor. Bár a férfi túlsúly indokoltságát az NMM nem vitatja, a női rendészek alkalmazására vonatkozó tiltás feloldását megfontolandónak tartja. A Rendtartás rendészekre vonatkozó létszámnormáját célszerű lenne a gyakorlathoz közelíteni, intézetenként egy rendész nem tudja ellátni a hatáskörükbe utalt feladatokat. Felhívom a figyelmet rá, mindkét helyszínen foglalkoztatnak tanító végzettségű munkatársakat nevelői munkakörben. Korábbi jelentéseimhez hasonlóan itt is hangsúlyozom, hogy a tanítók felkészítése nem alkalmazkodik a javítóintézetben elhelyezhető fiatalok életkorához.

Az a sajnálatos hazai gyakorlat, mely szerint a szociális és gyermekvédelmi intézetek dolgozóinak nem biztosított a rendszeres szupervízió, esetmegbeszélés, az alkalmazottak nem kapnak kellő mértékű mentálhigiénés támogatást, jelen vizsgálat alatt is tapasztalható volt. Ez a munkavállalók teherbírásának csökkenése mellett visszahat az ellátottakkal való bánásmódra is. A fáradt, kiegészítés által veszélyeztetett munkatársak nem tudnak az elvárható türelemmel, figyelemmel

foglalkozni a növendékekkel, és csökken a hatékony fellépés esélye az ellátottak önmaguk vagy társaik felé irányuló agresszív késztetéseinek megfékezésére. Néhány alkalmazott bánásmódja megalázó volt. A látogatócsoport számos meg nem engedhető, pedagógiai-pszichológiai és jogi szempontból egyaránt kifogásolható fegyelmezési módszerre látott példát.

Mindkét helyszínen teljes körű volt az oktatásban való részvétel. Osztálykeret mellett egyéni formában is biztosított volt a fejlesztés, a képzés. A nem tanköteles korúak is részt vehettek az iskolarendszerű oktatásban, ha erre önként vállalkoztak. Azok számára, akik ezzel nem kívántak élni a Házirend előírása tette kötelezővé a fejlesztő foglalkozásokon való jelenléte. Valamennyi 14 évesnél idősebb fogvatartott részt vett valamilyen munkafoglalkoztatásban is. A fiatalok eközben olyan feladatok végzésében szereztek jártasságot, melyek segíthetik a hétköznapi, háztartási tevékenységek végzését, illetve a munkaerőpiacra való belépéshez is alapot nyújthatnak. A javítóintézetek szoros napirenddel, sport- és egyéb foglalkozások biztosításával is példát adtak a szabadidő eltöltésére.

Mindkét helyszínen akadozott az anonim panaszmechanizmus érvényesülése. A két meglátogatott javítóintézet kapcsolattartási formáit összevetve a büntetés-végrehajtás intézeteiben engedélyezett lehetőségekkel megállapítottam, hogy a javítóintézeti nevelésre utalt fiatalok hátrányos helyzetben vannak a telefonos kapcsolattartás időkeretében. A családterápiás foglalkozások tényleges bevezetése, a heti telefonálási idő növelése, a magyarországi nemzetiséghez tartozók anyanyelven történő kommunikációjának engedélyezése hozzájárulhatna a családi kapcsolatok javításához, helyreállításához, és fontos állomása lehetne a reszocializációnak.

4. Ajánlások, kezdeményezések, javaslatok

A látogatás megállapításaival összefüggésben a Jegyzőkönyv 19. cikk b) bekezdésének megfelelően az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján az NMM a következő ajánlásokat teszi az Emberi Erőforrások Minisztériuma, illetve a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság mint fenntartó vezetőjének:

1. fordítson fokozott figyelmet a fenntartói ellenőrzések során arra, hogy valamennyi a Rendtartásban kötelezően előírt munkakör a megfelelő létszámban megtalálható legyen mindkét javítóintézetben;
2. ellenőrizze, hogy az SZMSZ-ben felsorolt munkakörök és a tényleges alkalmazotti munkakörök összhangba kerüljenek Nagykanizsán;
3. biztosítsa a megrongálódott, penészedő helyiségek felújítását Debrecenben (vizesblokk, biztonsági elkülönítő);
4. biztosítson rendszeres szupervíziót, és prevenciós munkát segítő továbbképzéseket, attitűdformáló, érzékenyítő tréningeket, a fiatalok közötti erőszak megelőzésének, felszámolásának; a hatékony büntetések, a restitúció; a másság, a kiszolgáltatott csoportok elfogadásának témaköreiben a szakdolgozóknak.

Az Ajbt. 32. § (1) bekezdése alapján az NMM kezdeményezi a Javítóintézet igazgatójánál, hogy:

5. dolgozzon ki eljárásrendet arra vonatkozóan, hogy a befogadás során történő orvosi állapotfelmérés során a személyzet mely tagjai tartózkodhatnak látó- és hallótávolságban;
6. dolgozzon ki eljárásrendet azon fiatalok beilleszkedésének támogatására, akik nem helyezhetők el a befogadó csoportokba az elkülönítési szabályok miatt.
7. biztosítsa, hogy valamennyi, a debreceni speciális csoport esetében is érvényesüljön jogszabályokban engedélyezett létszámnorma;
8. biztosítsa mind a székhely, mind a telephely vonatkozásában, hogy az értelmi és/vagy pszichoszociális vagy más fogyatékossgal élő fiatalok az állapotuknak megfelelő speciális csoportokba legyenek elhelyezhetőek akár javítóintézeti nevelésre ítélték őket, akár előzetes letartóztatás miatt lettek javítóintézetben elhelyezve;

9. dolgozzon ki a jogszabályoknak megfelelő eljárásrendet a fegyelmi büntetesként kiszabható zárt jellegű csoportokba helyezéséről, a zárt jellegű csoportok működéséről, melyet tegyen közzé a Házirendben is;
10. biztosítsa, hogy a 16 éven aluli és 16 éven felüli fogvatartottak csak kivételes esetben, igazgatói utasítás esetén kerülhessenek azonos csoportba;
11. intézkedjen annak érdekében, hogy a nagykanizsai fehér falakra a fogvatartottak reszocializációjának szolgálatába állítható dekoráció kerüljön;
12. intézkedjen a debreceni penészedő vizesblokk felújítása ügyében;
13. intézkedjen a beázott biztonsági elkülönítő működőképes állapotba hozásáról Debrecenben;
14. fontolja meg a saját ruha viselésének szélesebb körben történő engedélyezését;
15. a húskészítmények felszolgálatának gyakoriságában legyen tekintettel a 37/2014. (IV. 30.) a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról szóló EMMI rendeletre;
16. tartsa be a 37/2014. (IV. 30.) a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról szóló EMMI rendelet tájékoztatásra vonatkozó előírásait;
17. fontolja meg a rendész munkakör nemre vonatkozó – az SZMSZ-ben is szereplő – speciális elvárásának az eltörlését, és állapítsa meg, milyen arányban lenne kívánatos a női rendészek foglalkoztatása;
18. biztosítsa az 1/2015. (I. 14.) a javítóintézetek rendtartásáról szóló EMMI rendelet kötelezően előírt munkakörök megfelelő létszámú feltöltöttségét mind a székhely, mind a telephely egészére és valamennyi csoportjára vonatkozóan;
19. gondoskodjon róla, hogy a megfelelő képzés hiányában foglalkoztatott munkavállalók a lehető legrövidebb időn belül szakképzést szerezzenek;
20. biztosítson rendszeres szupervíziót, eszmegbeszélést munkatársainak, a munkavégzés hatékonyságának, szakszerűségének fokozása, a kiégés veszélyének csökkentése érdekében;
21. tegye lehetővé mindkét helyszínen munkatársai számára, hogy attitűdformáló, érzékenyítő tréningeken vegyenek részt a másság, a kiszolgáltatott csoportok elfogadása, elfogadtatása érdekében, és biztosítsa a nagykanizsai szakdolgozók számára az agresszió- és konfliktuskezelő, restitúció témakörű képzéseken való részvételt;
22. biztosítsa, hogy Nagykanizsán is rendelkezésre álljanak a Szakmai Programban felsorolt szakmai munkát segítő munkatársak;
23. szüntesse meg az esetenként betarthatatlan szabályokat, utasításokat tartalmazó, megalázó büntetésekre és bánásmódra utaló falitáblákat Nagykanizsán;
24. szüntesse meg a kollektív, megalázó büntetések gyakorlatát Nagykanizsán;
25. fontolja meg a Fegyelmi eljárás szabályzatának kiegészítését, hangsúlyozza a büntetés alapelvei között, hogy a munkavégzés nem lehet büntetési szankció;
26. biztosítsa, hogy csoportból való kiemelésre, elkülönítésre csak a jogszabályok által megengedett keretek között kerülhessen sor;
27. szüntesse meg azt a gyakorlatot, melyben a rendészek önállóan hozhatnak döntést a csoportjából kiemelt fiatalok esetleges büntetéséről, csoportba visszahelyezéséről;
28. biztosítsa, hogy a felzaklatott állapotban lévő fiatalok esetleges várakoztatása ne olyan helyiségben történjen Debrecenben, mely önkárosítása alkalmas;
29. gondoskodjon szélesebb körű tájékoztatással arról, hogy a fiatalok fogvatartottak és hozzátartozói előtt ismert legyen, hogy igényelhetnek családi konzultációt vagy családterápiás foglalkozásokat a kapcsolat helyreállítása, javítása érdekében;
30. biztosítsa a magyarországi nemzetiséghez tartozó, valamint külföldi állampolgár fogvatartottak számára az anyanyelvén történő kapcsolattartás, telefonálás lehetőségét;

31. szüntesse meg azt a félreérthető, félrevezető nagykanizsai tájékoztatást, mely szerint az ügyvéddel történő telefonálás ellenőrizhető, megszakítható;
32. fontolja meg a telefonálás időtartamának növelését a családi kapcsolatok fenntartása, helyreállítása érdekében;
33. tájékoztassa a fiatalokat az anonim panasztétel lehetőségéről, és dolgozzon ki olyan eljárásrendet, melyben ez megvalósulhat a közös vonulás mellett is.

A jegyzőkönyv 19. cikk c) bekezdése, valamint az Ajbt. 37. §-a alapján az NMM javasolja az emberi erőforrások miniszterének, hogy fontolja meg az 1/2015. (I. 14.) a javítóintézetek rendtartásáról szóló EMMI rendelet

34. 2. számú melléklet képesítési követelményeinek a módosítását úgy, hogy a tanító szakképesítés önmagában ne legyen elegendő javítóintézeti nevelőtanári munkakör betöltésére;
35. 1. számú melléklet létszámnormára vonatkozó előírásának módosítását a rendészek esetében;
36. 29. § (2) pontjának módosítását úgy, hogy életkoruktól függetlenül, alapfokú iskolai végzettséggel nem rendelkező fiatalok kötelezhetőek legyenek általános iskolai tanulmányok végzésére;
37. 37. §-nak kiegészítését – az IM rendelet 171. § (2) bekezdéséhez hasonlóan – azzal, hogy amennyiben a külföldi állampolgárnak nincs pénze, hozzátartozója részére havonta egy alkalommal a javítóintézet költségére küldhet levelet;
38. 37. §-nak kiegészítését – az IM rendelet 157. § (1) bekezdéséhez hasonlóan – azzal, hogy a javítóintézet is kezdeményezhesse a családterápiás foglalkozások indítását.

A jegyzőkönyv 19. cikk c) bekezdése, valamint az Ajbt. 37. §-a alapján az NMM megfontolásra javasolja az igazságügyi miniszternek

39. hogy kezdeményezze a 2013. évi a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló CCXL. törvény 384. § (1) bekezdésének módosítását annak érdekében, hogy az utógondozott ellátást az ideiglenesen elbocsátható fiatalok személyek is kérvényezhessenek;
40. központi nyilvántartás létrehozását az írástudatlan fogvatartottak köréről, és azokról a személyre szabott intézkedésekről, melyeket az írástudatlanság felszámolása érdekében tettek.

Budapest, 2018. március 23.

Székely László

Az alapvető jogok biztosa mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus
az AJB-493/2018. számú jelentésének képmellélete

1. Debreceni háló otthonos díszítőelemekkel

2. Debreceni csoport szoba

3. Debrecen, megújuló energia használata

4. Debreceni
csoportszoba
előtere,
cipők
rendezetten;
a bejárat ajtón
és a falakon
dekoráció

5-6. Debrecen, vizesedés nyomai a vizesblokkokban

7. Debrecen, „rácros”, a leválasztott folyosó két mozgatható székkal

8. Nagykanizsa, az egyik sportudvar

9. Nagykanizsa, kertészet, a munkafoglalkoztatás helyszíne

10. Nagykanizsa, aula a sporteszközökkel

11. Nagykanizsa, csoportszobában kifüggesztett – betarthatatlan—szabályok egyike

12-13. Nagykanizsa, tiszta, hófehér dekorációmentes falak a folyosón és a hálóban is